

in tempore suo, et folium ejus non defluet ⁵¹; ac rur-
rus: *Justus ut palma florebit* ⁵²; et: *Vineam ex*
Ægypto transtulisti: ejecisti gentes, et plantasti eam ⁵³.
Da igitur operam, ut per istiusmodi documenta pa-
radisum illum mente assequaris, perveniasque et
ipse ad divinæ lucis fulgores; ubi lumen scientiæ
oritur; ubi consitus est paradisos deliciarum. Quan-
quam vero etiam locum corporeum animo informa-
veris, qui sanctorum sedes sit, in quo omnes qui
super terram bonis operibus claruerunt, Dei gratiæ
compotes effecti, veræque ac spiritalis jucundita-
tis, vitam agant, nihil ab ea, quæ doceat, paradisi
conjectura ac simulacro forsitan erraveris.

διαλάμπαντες ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς διαιτῶνται, τῆς τοῦ Θεοῦ ἀπολαύοντες χάριτος, κατ' ἀξίαν ἀμοιβῆν, καὶ
τῆς ἀληθινῆς καὶ μακαρίας τερπνότητος, οὐκ ἀποπίπτεις τάχα οὐδ' οὕτω τῆς πρεπούσης περὶ αὐτοῦ
εἰκασίας.

12. Illic itaque bonæ quædam virtutes missis ra-
dicibus firmiter stabilitæ sunt sanctorum admini-
stræ, quarum fidei ac curæ homo recens ortus,
multaque ad perfectionem indigens exercitatione
virtutis palæstra traditus est. Ubi sanctorum cœtus
est; ubi lucis exortus; ubi deliciae animæ: illic
Deus posuit hominem. Si carnalis es, habes corpo-
ralis paradisi delineationem, delicatissimamque ex-
pletionem. Ad hæc propera, velut indeficientem sub-
ministrandum illic voluptatem nactus. Seu spiri-
talis es, et sublimiora sapis quam pro rerum in sen-
sum cadentium oblectatione, ascende animo ad de-
cora angelorum, condisce qui in eis sunt justitiæ
fructus. Contuere Dei flumen aquis repletum, *Cujus*
impetus lætificant civitatem Dei ⁵⁴; *Cujus artifex ac*
conditor Deus ⁵⁵. Per hanc fluit ille fluvius, qui du-
cta ab Edem origine, irrigat paradisum. Cuncta hæc
mente reputans, horum lauda conditorem, qui tot
tantaque bona tui causa fecerit, et ut tu eis fruere-
ris, tantaque te claritate dignatus sit, si modo ad eum
semper animo convertaris, intellexerisque a quo
et quem in finem in rerum naturam fuerimus pro-
ducti. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ἀεὶ ἐπιστρέφοις τῇ διανοίᾳ, καὶ συνίης παρ' οὗ καὶ ἐφ' ᾧ
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Α σεν, ὁ δὲ Θεὸς ἠϋξήσε. Καὶ ὁ δίκαιος δὲ, ὁ παρὰ τῷ
Δαβὶδ, ὡμοίωται τῷ ξύλῳ τῷ πεφυτευμένῳ παρὰ
τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, Ὁ τὸν καρπὸν αὐτοῦ
δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ
ἀποβρύησεται· καὶ πάλιν· Δίκαιος ὡς φαίνιξ ἀν-
θήσει· καὶ, Ἀμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας·
ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. Πειρά-
θητι τοίνυν διὰ τῶν τοιούτων διδαγμάτων ἐν περι-
νοίᾳ γενέσθαι τοῦ παραδείσου ἐκείνου, καὶ φθάσαι
καὶ αὐτὸς εἰς τὰς αὐγὰς τοῦ θείου φωτός· ἐνθα τὸ
φῶς τῆς γνώσεως ἀνατέλλει, ἐνθα ὁ παράδεισος τῆς
τροφῆς πεφύτευται. Κἄν χωρίον δέ τι νοῆς σωματι-
κόν, δεκτικόν τῶν ἀγίων, ἐν ᾧ πάντες οἱ ἐπὶ γῆς

Θεοῦ ἀπολαύοντες χάριτος, κατ' ἀξίαν ἀμοιβῆν, καὶ
τῆς ἀληθινῆς καὶ μακαρίας τερπνότητος, οὐκ ἀποπίπτεις τάχα οὐδ' οὕτω τῆς πρεπούσης περὶ αὐτοῦ
εἰκασίας.

Β 12. Ἐκεῖ οὖν ἐρρίζωμένοι εἰσὶ καὶ παγίως ἐρη-
ρεισμένοι αἱ ἀγαθαὶ δυνάμεις, λειτουργοὶ τῶν ἀγίων,
κίς ὁ ἄνθρωπος παρεδόθη ἀρτιγενῆς ὢν καὶ πολλῆς
δεόμενος συγγρημασίας πρὸς τὴν τελείωσιν. Ἐν ᾧ
τὸ σύστημα τῶν ἀγίων, ἐν ᾧ αἱ ἀνατολαὶ τοῦ φωτός,
ἐν ᾧ ἡ τροφή τῆς ψυχῆς· ἐκεῖ ἔθετο τὸν ἄνθρωπον
ὁ Θεός. Ἄν μὲν οὖν σάρκινος εἶ, καὶ μεγάλην ἠγῆ
τὴν τῶν αἰσθητῶν ἀπόλαυσιν, ἔχεις τὴν ὑπογραφὴν
ἐκείνην τοῦ σωματικοῦ παραδείσου, καὶ τὴν ἡδίστην
ἐμφόρησιν· καὶ πρὸς ταῦτα ἐπείγου, ὡς ἐκεῖ εὐρή-
σων χορηγίας τροφὴν ἀδιάλειπτον. Εἰ δὲ πνευμα-
τικὸς εἶ, καὶ ἀνώτερα φρονεῖς τῶν σαρκικῶν ἀπο-
λαύσεων, ἀνάβα τῇ διανοίᾳ πρὸς τὰ κάλλη τῶν ἀγ-
γέλων, κατάμαθε τοὺς ἐν αὐτοῖς τῆς δικαιοσύνης
καρπούς· ἐνοπτρίσθητι τὸν ποταμὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν
πεπληρωμένον ὑδάτων, Οὐ τὰ ὀρμήματα εὐφραί-
νει τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ, Ἦς τεχνίτης καὶ δημι-
ουργός ὁ Θεός. Ἐκείνην τὴν πόλιν διαρρέει ὁ ποτα-
μὸς οὗτος, ὁ ἀρχόμενος ἐξ Ἐδέμ, ὁ ποτίζων τὸν παρά-
δεισον. Πάντα ταῦτα τῇ διανοίᾳ καταμαθὼν, δόξαζε
τὸν τούτων δημιουργὸν, τὸν τὰ τοσαῦτα καὶ τηλι-
καῦτα ἀγαθὰ διὰ σε καὶ τὴν σὴν ἀπόλαυσιν πεποιη-
κότα, καὶ τοιαύτης δόξης σε ἀξιώσαντα, εἰ πρὸς αὐτὸν
εἰς τὸ εἶναι παρήχθημεν. ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς

—

352-357 HOMILIA IN PARTEM I PSALMI XIV.

Hanc ut genuinam praevisimus ejusdem psalmi partis II, expositioni. Vide tomum præcedentem,
col. 252. EDIT.

—

358 IN PSALMUM XXVIII.

Adorate Dominum in aula sancta ejus.

1. Non oportet quemquam extra sanctam aulam
Dominum adorare: sed intra eam constitutum;

⁵¹ Psal. I, 3. ⁵² Psal. xci, 13. ⁵³ Psal. LXXIX, 6.

(1) Hic est titulus Colb. sexti. Editio Paris. εἰς
τὰ λειπόμμενα τοῦ κη' ψαλμοῦ, pessime. Quæ enim
in hac secunda oratione explicantur, ea jam in
priori longe clarius dilucidiusque exposita vide-
mus. Nullus titulus est in Reg. quarto; sed re-

D

EΙΣ ΚΗ' ΨΑΛΜΟΝ (1).

Προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ ἐν αὐλῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ.

1. Ἐξω τῆς ἁγίας αὐλῆς οὐ χρὴ προσκυνεῖν τῷ
Κυρίῳ, ἀλλ' ἐνδον γενόμενον· τουτέστι, μὴ ἐκβαίνειν

⁵⁴ Psal. XLV, 5. ⁵⁵ Hebr. xi, 10.

lictum est vacuum spatium tituli, quasi librarium
puduerit orationem tam ineptam Basilio Magno
tribuere. Opusculum illud non reperitur neque
in Coisl. neque in Oliv. neque in Reg. secundo.

τοῦ συστήματος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀκατάρχειν παρασυναγωγῆς καὶ σχισμάτων, τὸν ὀφείλοντα ἀληθινῶς τῷ Θεῷ λατρεύειν. Οὐ γὰρ (4-5) προσήκεν. Ὡσπερ δὲ οἶκόν τις ἑαυτὸν κατασκευάζει τοῦ Κυρίου, τοῦ γενέσθαι ναὸς Θεοῦ· οὕτω καὶ αὐτὴν περιβαλέσθαι δύναται, περιτειχίζων ἑαυτὸν τῷ βίῳ, καὶ τῷ λόγῳ, καὶ τοῖς θείαις νοήμασιν, ἐν ἑαυτῷ προσκυνῶν τὸν Θεὸν (6), ἀρκοῦσαν ἀφορμὴν εἰς προσκύνησιν τὴν ἐνοπάρχουσαν αὐτῷ, ἐκ τε τῆς σωματικῆς κατασκευῆς, καὶ ἐκ τῆς περὶ ψυχὴν οἰκονομίας συνέντος τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Ἡδὴ δὲ καὶ ὁ Κύριος αὐτὴν εἶπεν τῇ Ἰουδαίῳ, εἰπὼν· Καὶ ἄλλα πρόβητα ἔχω ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης, ἐνδεικνύμενος δηλονότι καὶ ἄλλη εἶναι αὐτὴν τὴν ὄντως ἁγίαν, τὴν μέλλουσαν συνάγειν τὰ Χριστοῦ πρόβητα, τοὺς ἀπὸ τῶν ἔθνων προωρισμένους εἰς σωτηρίαν· τούτεστι, τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην, ἐν ἣ ὁ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνοῦσιν (7) ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Οὐδεὶς δὲ θεοποιῶν τι ἄλλο παρὰ τὸν Θεὸν δύναται προσκυνῆσαι τῷ Θεῷ ἐν αὐτῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ. Θεοποιῶσι δὲ, οἱ μὲν, κοιλίαν· ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία· οἱ δὲ, ἀογύριον· οἱ τῇ πλεονεξίᾳ, ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία, προσκείμενοι, καὶ ἕκαστός γε ὁ πάντων μᾶλλον τετίμηκε, τούτῳ τὴν τοῦ Θεοῦ περιτίθησι δόξαν. Ὁ δὲ τοιοῦτος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἁγίᾳ αὐτῇ, οὔτε προσκυνῶν τῷ Θεῷ, κἂν ἀχώριστος τῶν αἰσθητῶν συνάξεων εἶναι δοκῇ.

2. Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὕδατων. Ἄξιον ὑπὲρ τοῦ νοῆσαι τί ἐστὶν ἡ φωνὴ τοῦ Κυρίου, συναγαγεῖν ἡμᾶς κατὰ τὸ δυνατόν ἐκ τῆς θείας Γραφῆς τὰ γεγραμμένα περὶ φωνῆς. Εὗραμεν (8) τοίνυν ἐν τῇ Γενέσει γεγραμμένον ῥῆμα Κυρίου πρὸς Ἀβραάμ, ἐν ὕδατι λέγοντος· Μὴ φοβοῦ, Ἀβραάμ· ἐγὼ ὑπερασπίζω σου, ὁ μισθός σου πολὺς· καὶ ἀπεκρίνατο Ἀβραάμ· Δέσποτα, τί μοι δώσεις; Ἐγὼ δὲ ἀπολύομαι ἀτεκνος. Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ εὐθὺς φωνὴ ἐγένετο πρὸς αὐτόν. Καὶ πάλιν ἐν τῇ Ἐξόδῳ φησὶν· Ἔστωσαν ἔτοιμοι εἰς τὴν ἡμέραν τὴν τρίτην. Καὶ, Ὅταν αἱ (9) φωναὶ καὶ αἱ σάλπιγγες καὶ ἡ νεφέλη ἀπέλθῃ ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἐκεῖνοι ἀναβήσονται ἐπὶ τὸ ὄρος. Καὶ μετὰ τὴν Δεκάλογον· Καὶ πᾶς ὁ λαὸς εἴωρα τὴν φωνὴν καὶ τὰς λαμπάδας, καὶ τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος. Καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα γέγραπται· Φωνὴν λέγοντος· Βόησον. Ἔστιν οὖν φωνὴ, πληγὴ ἀέρος, ἣ τι τὸ γινόμενον εἶδος περὶ τὸν ἀέρα, πρὸς ὃ βούλεται (10) τυποῦν τὸ φωνοῦν. Οἱ μὲν διὰ σαρκὸς ὁμιλοῦντες ἀλλήλοις, πληττοντες τὸν ἀέρα, καὶ οἰοῦσι τύπον τινὰ καὶ εἶδος

⁵⁶ Joann. x, 16. ⁵⁷ Joan. iv, 23. ⁵⁸ Philipp. iii, 19. ⁵⁹ Coloss. iii, 5. ⁶⁰ Gen. xv, 1-2. ⁶¹ Ibid. 4. ⁶² Exod. xix, 11. ⁶³ Ibid. 13. ⁶⁴ Exod. xx, 18. ⁶⁵ Isa. xl, 6.

(4-5) Deest γὰρ in nostris mss. Mox illa ὡσπερ γὰρ, etc., sic reddiderat interpres vetus: *Ita et aulam ejus sive atrium undique potest cingere*. Sed ne accessit quidem ad mentem auctoris. Ad verbum, *sic et aulam potest induere*: hoc est, *potest aulam formam exhibere*, seu, *vice aulam potest fungi, potest esse loco aulam*.

(6) Reg. quartus, τῷ Θεῷ. Mox Regii quartus et quintus συνιέντος.

(7) Reg. quartus προσκυνήσουσιν. Editi vero et alii tres mss. προσκυνοῦσιν.

(8) Sic tres mss. At editi cum Reg. quarto εὗραμεν.

A hoc est, qui vere Deum colere debet, eum non oportet e cœtu Ecclesiæ egredi, neque synagogæ falsæ aut schismatum auctorem esse. Nec enim convenit. Quemadmodum autem quispiam se ipsum domum Domini constituit, ut Dei sit templum: ita et induere potest aulæ proprietatem, si modo vita, sermoneque, et divinis cogitationibus, ceu muro se ipsum præcingat, Deum adorans in semetipso: quippe sufficientem ad adorandum occasionem in ipso existentem, tum ex corporis structura, tum ex animæ constitutione conditor ipsius cognoscit. Jam vero etiam Dominus aulam dixit Judæorum, ubi ait: *Et alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili*⁵⁶. Ostendit autem et aliam aulam esse vere sanctam quæ oves Christi congregatura sit, eos videlicet qui ex gentibus ad salutem prædestinati sunt: hoc est, Ecclesiam hanc, in qua veri cultores *in spiritu et veritate adorant*⁵⁷. Nemo autem Deum in aula sancta ejus adorare potest, qui aliud quid præter Deum, Deum faciat. Deum autem faciunt alii ventrem, quorum Deus venter est⁵⁸: alii argentum, qui avaritiæ, quæ idololatria est⁵⁹, addicti sunt. Atque quod quisque pluris omnibus æstimat, ei Dei tribuit gloriam. Talis autem non est in aula sancta, neque adorat Deum, etiamsi a sensibilibus conventibus nequaquam separatus esse videatur.

2. VERS. 3. *Vox Domini super aquas*. Ut intelligamus quid sit vox Domini, ea quæ de voce scripta sunt, ex divina Scriptura pro viribus colligere operæ pretium est. Illud igitur Domini ad Abraham dictum in Genesi scriptum invenimus, dicentis in visione: *Noli timere, Abraham: ego protego te, merces tua multa. Et respondit Abraham: Domine, quid mihi dabis? Ego autem dimittor sine liberis*⁶⁰. Et paulo post: *Et statim vox facta est ad eum*⁶¹. Et rursus in Exodo ait: *Sint parati in diem tertiam*⁶². Et: *Cum voces, et tubæ, et nubes discesserint a monte, illi ascendent in montem*⁶³. Et post Decalogum: *Et omnis populus videbat vocem et lampades et vocem tubæ*⁶⁴. Scriptum quoque est in Isaia: *Vox dicentis: Clama: Vox itaque aeris est percussio, aut species quædam in aere impressa, ad quam formandam aerem percutere vult qui loquitur. Qui itaque carnis subsidio inter se confabulantur, percutientes aerem, et velut formam quamdam ac speciem ei imprimentes, spiritu hunc aerem impellunt, ut ad aures ejus ad quem*

(9) Illa, καὶ ὅταν αἱ, etc., restituta fuisse ex Scripturæ verbis monet Ducæus. Nec aliter fieri potuit, cum hoc loco mendosi sint veteres tum manu exarati, tum typis impressi libri. Sic enim legitur in Regiis quarto et quinto, σάλπιγγες καὶ αἱ νεφέλαι ἀναβήσονται ἀπὸ τοῦ ὄρους ἐκεῖνοι, καὶ μετὰ.

(10) Sic quatuor nostri mss. cum editione Basil. Editio Paris., πρὸς ἐν βούλεται. Infra editio Paris., γινομένην πολλάκις. Deest πολλάκις in nostris mss. et in editione Basil.

359 dirigitur, perveniat. Vox vero Domini alterius est generis, Deo imaginationem eorum quos suam vocem audire vult commovente, atque excitante; adeo ut imaginatio isthæc cum ea quæ in somnis fit habeat cognationem. Non enim illic, externo aere percusso, perceptio eorum quæ dicuntur, per aures illabitur: sed ea, ipsa mente cogitationes excipiente, in memoria eorum qui viderunt, permanere solet. Facta est itaque vox ad Abraham, quod aures quæ Dei mandata audire possent, haberet, divina ipsa voluntate ei latenter insonante. Vox vero illa quæ ad populum fiebat, erat visibilis⁶⁶, hoc est, cognitu facilis, ac omnibus comprehensibilis. Non enim profecto colore aliquo colorata erat ac circumscripta, sic ut prolata ore vox percipi oculis posset: sed videbat populus vocem, propterea quod *lucidum est Domini præceptum, illuminans oculos*⁶⁷, exclusa a dictis obscuritate omni. Quin et ad Isaiam fiebat vox, præcipiens, *Clama*; id est, mens prophetæ ab indita sibi a Deo potentia informabatur. *Vox Domini super aquas*. Quæ vox? Super quas aquas? Dictum, ut prophetiam accipiamus. Memineris Joannis, qui cum interrogaretur a Judæis: *Quis es tu? quod responsum dabimus iis qui miserunt nos?* respondit: *Ego vox clamantis in deserto*⁶⁸. Joannes ergo vox est Domini, angelus ante faciem Domini a Deo missus, qui Domino populum expeditum pararet⁶⁹. Hæc igitur vox super aquas erat, in Jordane, in quo baptizabat, baptismum prædicans pœnitentiæ: nec in Jordane solo, sed et in Enon prope Salem, quod illic multum erat aquarum⁷⁰. Vox igitur Domini super aquas, Joannes est, qui confert baptismum. Illic et Deus majestatis intonuit. Venit enim vox e cælo, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*⁷¹. Tunc etiam Dominus super aquas multas erat, cum, ut omnem legis justitiam adimpleret, ad Joannis baptismum descendere dignatus est.

ἐστὶν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. Τότε καὶ ὁ Κύριος ἐπὶ τῶν ὑδάτων πολλῶν, καταξιώσας καταβῆναι ἐπὶ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα, ἵνα πληρώσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην τὴν ἐν τῷ νόμῳ.

3. VERS. 4. *Vox Domini in virtute*. Aufert enim infirmitates populi per pœnitentiæ baptismum, per ipsum baptizans in aqua ad pœnitentiam. Illud, *In virtute*, vox est dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum*⁷²; item: *Facite fructus dignos pœnitentiæ*⁷³. Aut forte vox in virtute, quia Domino vere forti Joannes dat testimonium, dicens: *Ego baptizo in aqua: qui autem post me venturus est, fortior me est*⁷⁴. Hæc igitur vox virtuti testimonium dabat. *Vox Domini in magnificentia*. Nimirum cum mysteria magna de Jesu narraret

⁶⁶ Exod. xx, 18. ⁶⁷ Psal. xviii, 9. ⁶⁸ Joan. i, 22, 23. ⁶⁹ Luc. i, 17. ⁷⁰ Joan. iii, 23. ⁷¹ Matth. iii, 17. ⁷² Matth. iii, 2. ⁷³ Luc. iii, 8. ⁷⁴ Matth. iii, 11.

(11) Ita tres mss. At editio Paris. cum Reg. quinto ἐγένετο. Mox editio Paris. cum Reg. quarto ἀντὶ τοῦ τῶ. Deest τὸ in aliis ms.

(12) Reg. tertius πέμψασιν. Illud quod mox sequitur, λαὸν κατασκευασμένον, sic interpretati sumus, *populum expeditum*, id est, ita effectum, ut

ἐπιβάλλοντες αὐτῷ, ὡθοῦσι διὰ τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ φθάνειν μέχρι τῆς ἀκοῆς τοῦ πρὸς ὃν γίνεται· ἡ δὲ τοῦ Κυρίου φωνή, ἑτερογενῆς τίς ἐστι, φαντασιῶντος τοῦ Θεοῦ οἷς ἀκούειν βούλεται τῆς φωνῆς αὐτοῦ, ὥστε ἀναλογίαν ἔχει τὴν φαντασίαν ταύτην πρὸς τὴν ἐν τοῖς ὀνείροις γινομένην. Καὶ γὰρ ἐκεῖ, οὐχὶ τοῦ ἔξωθεν ἀέρος πληγέντος, εἰσέπεσε διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν λεγομένων ἢ αἰσθησις, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ ἡγεμονικοῦ παραδεξαμένου τὰ νοήματα, τῇ μνήμῃ τῶν θεασαμένων πέφυκε παραμένειν. Ἐγένετο οὖν πρὸς τὸν Ἀβραάμ φωνή, διότι εἶχεν ὦτα ἀκούειν δυνάμενα τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ ἀφανὲς ἐνηχοῦντος αὐτῷ τοῦ θείου βουλήματος. Πρὸς δὲ τὸν λαὸν ἡ φωνή γινομένη ὀρατὴ ἦν· τουτέστιν εὐγνωστος, συνετὴ πᾶσιν. Οὐ γὰρ δὴ ὑπὸ χρώματός τινος ἐχρῶννυτο καὶ περιεγράφετο, ὥστε αἰσθητὴ ὀφθαλμοῖς γενέσθαι ἡ λαλουμένη φωνή, ἀλλ' ἐώρα ὁ λαὸς τὴν φωνήν· διότι ἡ ἐντολή τοῦ Κυρίου τηλαυγῆς φωτίζουσα ὀφθαλμούς, οὐδεμιᾶς ἀσαφείας περικειμένης τοῖς λαλουμένοις. Καὶ τῷ Ἡσαΐα δὲ φωνὴ ἐγένετο (11) προστάσσουσα· Βόησον· ἀντὶ τοῦ, τὸ ἡγεμονικὸν τοῦ προφήτου ἀπὸ τῆς ἐγγινομένης αὐτῷ παρὰ Θεοῦ δυνάμεως ἐτυποῦτο. Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων. Ποία φωνή; ἐπὶ ποίων ὑδάτων: Ὡς προφητείαν λάβωμεν τὸ ῥητόν. Μνήσθητι τοῦ Ἰωάννου, ὃς, ἐρωτηθεὶς παρὰ τῶν Ἰουδαίων, Τίς εἶ σύ τίνα ἀπόκρισιν δῶμεν τοῖς ἀποστείλασιν (12); ἡμᾶς; ἀπεκρίνατο· Ἐγὼ φωνὴ Κυρίου βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Οὐκοῦν φωνὴ Κυρίου ὁ Ἰωάννης, ἄγγελος ἀπὸ Θεοῦ ἀπεσταλμένος πρὸ προσώπου Κυρίου, τοῦ ἐτοιμάσαι Κυρίῳ λαὸν κατασκευασμένον. Αὕτη οὖν ἡ φωνὴ ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἦν, ἐπὶ τῷ Ἰορδάνῃ, ἐν ᾧ ἐβάπτισε κηρύσσων τὸ τῆς μετανοίας βάπτισμα· καὶ οὐκ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ μόνῳ (13), ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Ἐνὼν ἐγγύς τοῦ Σαλήμ, ὅτι ὑδάτα πολλὰ ἦν ἐκεῖ. Οὐκοῦν φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ὁ Ἰωάννης ἐστὶν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος. Ἐκεῖ καὶ ὁ Θεὸς τῆς δόξης ἐβρόντησεν. Ἦλθε γὰρ φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ λέγουσα· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. Τότε καὶ ὁ Κύριος ἐπὶ τῶν ὑδάτων πολλῶν, καταξιώσας καταβῆναι ἐπὶ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα, ἵνα πληρώσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην τὴν ἐν τῷ νόμῳ.

3. Φωνὴ Κυρίου ἐν ἰσχύϊ. Ἀφαιρεῖ γὰρ τὰς ἀσθενείας τοῦ λαοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος τῆς μετανοίας, δι' αὐτοῦ βαπτίζων ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν. Τὸ, Ἐν ἰσχύϊ, ἡ φωνὴ ἡ λέγουσα· Μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· καὶ, Ποιήσατε καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας. Ἡ μήποτε ἐν ἰσχύϊ ἡ φωνή, διότι μαρτυρεῖ τῷ ὄντι τῷ ἰσχυρῷ Κυρίῳ ὁ Ἰωάννης, λέγων· Ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μου ἐστίν. Ἡ φωνὴ οὖν αὕτη ἐμαρτύρει τῇ ἰσχύϊ. Φωνὴ Κυρίου ἐν μεγαλοπρεπείᾳ· τὰ μεγάλα περὶ τοῦ Ἰησοῦ διαλεγόμενου

venientem Dominum prompto animo et alacri suscipiat. Nec enim alius ejus loci videtur esse sensus. Vulgata, *plebem perfectam*.

(13) Duo mss. μόνον. Alii duo cum editis μόνῳ. Paulo post Reg. quartus ἡ φωνή.

μυστήρια τοῦ Ἰωάννου, λέγοντος· Εἶδον τὸ Πνεῦμα ἅγιον ὡς (14) περιστεράν καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν· καὶ πάλιν· Ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. Ὑψηλὰ γὰρ τὰ ὕδατα καὶ τοῦ μεγέθους τῆς δόξης τῆς περὶ τὸν Μονογενῆ παραστατικά. Διὸ Φωνὴ Κυρίου ἐν μεγαλοπρεπείᾳ. Μεγαλοπρεπὲς δὲ καὶ τὸ λέγειν· Θεὸν οὐδεὶς εἶώρακε πώποτε· ὁ μονογενῆς Υἱὸς, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. Καὶ πολλὰ μεγαλοπρεπῶς τὰ περὶ τοῦ Κυρίου φαίνεται διηγούμενος ἐν τῷ λέγειν· Οὐ δύναται ἄνθρωπος λαμβάνειν οὐδὲν, ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Μεγαλοπρεπὲς δὲ καὶ τὸ, Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστί. Καὶ τὸ, Ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν, ἐσφράγισσε, ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθινὸς ἐστίν. Ὅν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ λαλεῖ. Καὶ τὸ, Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· καὶ ὅσα τοιαῦτα· Οὐδὲν οὖν ταπεινόν, οὐδὲ μικροπρεπὲς, ἀλλὰ πάντα μεγαλοφυῶς μετὰ τοῦ ἐπιβάλλοντος μεγέθους πρεπόντως ἀποδιδόμενα παρὰ τοῦ Ἰωάννου (15), περὶ τοῦ Κυρίου λελάληται. Διὰ τοῦτο· Φωνὴ Κυρίου ἐν μεγαλοπρεπείᾳ.

4. Φωνὴ Κυρίου συντρίβοντος κέδρους. Δυνατὸν εἶπεῖν, ὅτι ἐτοιμάζων Κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον, τὰς ἐπαιρομένας ἀσεβείας καὶ ὑψουμένας κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ συντρίβων καὶ καθαιρῶν, ἐπολεῖ τὰ σχολια εἰς εὐθεΐαν. Ὁ γὰρ παντὰ βουνὸν καὶ πᾶν ὄρος ταπεινῶν, οὗτος ἦν ὁ συντρίβων τὰς κέδρους, καὶ ἐξομαλίζων τὴν ἐπιδημίαν τῷ Κυρίῳ, διὰ τοῦ ἐνάγειν εἰς μετάνοιαν τὴν ὑψηλὴν καὶ ἐπηρμένην καὶ ἀταπεινῶτον καρδίαν τοῦ λαοῦ. Ὅθεν διαδεχόμενος αὐτοῦ τὴν ἐτοιμασίαν, συντρίβει ὁ Κύριος, διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἐπιδημίας, τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις, κέρδους τοῦ Λιβάνου τροπικῶς ὀνομαζόμενας. Δεῖ γὰρ τὸν Κύριον βασιλεύειν, ἄχρις οὗ θῆ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Καὶ ταύτας τὰς κέδρους λεπτυνεῖ (16), ὡς τὸν μύσχον τὸν Λίβανον. Τί οὖν ἐστὶν ὁ μύσχος Λίβανος; Φασὶν, ὅτι (17) κατὰ πολλὴν περιεργίαν οἱ τοῖς εἰδώλοις λατρεύοντες, διὰ τοῦ Λιβάνου μορφοῦντες μύσχων ἀπεικονίσματα, οὕτως ταῦτα κατήγγιζον ἐπὶ τοῦ πυρὸς. Οὕτως οὖν φησι τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις εἰς ἀφανισμὸν ἀξίως ἐξάφανισσθαι. Ἡ μύσχος ὁ διὰ τοῦ Λιβάνου ὑπὸ τοῦ πυρὸς συντηκόμενος κατὰ τὸ εἰρημένον· Ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, οὕτως ἀπολοῦν-

A Joannes, dicens: *Vidi Spiritum sanctum sicut columbam descendantem ac manentem super eum* ⁷⁵; et iterum: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia* ⁷⁶. Sublimes namque sunt aquæ istæ, et gloriæ Unigeniti magnitudinem declarant. Ideo *Vox Domini in magnificentia*. Quin etiam erat magnificum dicere: *Deum nemo vidit unquam; unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ille enarravit* ⁷⁷. Atque plura magnifice de Domino loqui deprehenditur, **360** ubi ait: *Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo* ⁷⁸. Magnificum quoque et illud: *Qui desursum venit, super omnes est* ⁷⁹. Et istud: *Qui accepit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur* ⁸⁰. Illud quoque: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam* ⁸¹; et reliqua ejusdem generis. Nihil igitur humile, abjectum nihil: sed omnia magnifice cum convenienti magnitudine de Domino dicta sunt, utpote a Joanne decenter enuntiata. Idcirco *Vox Domini in magnificentia*.

4. VERS. 5. *Vox Domini confringentis cedros*. Potest dici, quod parans Domino populum expeditum, impietates adversus Dei cognitionem elatas ac evectas conterens, evertensque obliqua in rectam viam transmutaret. Qui namque collem omnem, et montem omnem deprimit ⁸², is erat, qui confringebat cedros, ac Domino adventum complanabat; cum altum, elatumque, et humilitatis impatiens cor populi deduceret ad pœnitentiam. Unde Dominus præparationi ipsius succedens, potestates adversas, cedros Libani per metaphoram vocatas adventu suo confringit. Oportet namque regnare Dominum, donec sub suos pedes ponat inimicos. VERS. 6. *Et has cedros comminuet, tanquam vitulum Libanum*. Quid igitur est vitulus Libani? Ferunt idolorum cultores multa solertia simulacra vitulorum ex thure effingere, eaque tum demum igni admove. Itaque eundem ad modum propheta dicit adversarias potestates e medio esse jure tollendas. Aut vitulus ille, qui ex thure effectus, igne liquefit, juxta id quod dictum est: *Sicut liquefit cera a facie ignis, sic peribunt peccatores* ⁸³. Similiterque intelligi potest, cedros et ipsum Libanum elationis

⁷⁵ Joan. I, 32. ⁷⁶ ibid. 16. ⁷⁷ ibid. 18. ⁷⁸ Joan. III, 27. ⁷⁹ ibid. 31. ⁸⁰ ibid. 33, 34. ⁸¹ ibid. 36. ⁸² Isa. XL, 4. ⁸³ Psal. LXVII, 3.

(14) Reg. quartus ὡσεὶ.

(15) Illud, παρὰ τοῦ Ἰωάννου, deest in Reg. quarto. Paulo post idem codex ἐτοιμάζων Θεῷ. Subinde editio Paris. cum duobus mss. καθαιρῶν, male. Editio Basil. et Reg. quartus καθαιρῶν, bene.

(16) Ita Reg. quartus. Editio vero Paris. λεπτόναι. Colb. septimus λεπτόναι.

(17) Sic editi: Τί οὖν ἐστὶν ὁ μύσχος; Λίβανος, φασὶν, ὄν etc., quibus in verbis cum insit vitium, eum locum viri doctissimi Combefisius et Ducæus emendare voluerunt, docte quidem uterque, sed diverse. Ait igitur Ducæus, fortasse legendum esse, Τί οὖν ἐστὶν ὁ μύσχος τί ὁ Λίβανος; *Quid ergo est vitulus? quid Libanus? vel certe, Τί οὖν ἐστὶν ὁ μύ-*

σχος τοῦ Λιβάνου; *Quid ergo est vitulus Libani?* Combefisius vero aliter emendare aggreditur; putatque legendum, Τί οὖν ἐστὶν ὁ μύσχος Λίβανος; Φασὶν ὅτι, etc. *Quid igitur vitulus Libani? Aiunt idolorum cultores,* etc. Nec dubium quin hoc suo invento multum delectatus sit, cum confidenter addat: *Sic legit, scripsitque Basilius*. Quo quidem modo auctor ejus opusculi scripserit, non dicam (nec vero tanti nobis videtur scire): quia tamen conjectura Combefisii nihil melius occurrit, eam amplectendam duximus. Nec illud omittendum, legi in Reg. tertio et Colb. sexto Φασὶν ὁ κατὰ etc., quod quin mendosum sit dubitari non potest.

cedrorum auctorem comminui. Comminutus aliquando est vitulus ille in Exodo, qui factus fuerat per Aaronem; cum videlicet populus a Deo deficiens, et in idololatriam delapsus, eum effinxit: quem correptum Moyses minutatim contrivit, et in aquam conjecit⁸⁴. Itaque ad hunc modum Dominus totum Libanum, id est, primam malitiæ originem comminuet, sicut vitulus ille a Moyse comminutus est. *Et comminuet eas tanquam vitulum Libanum.*

5. *Et dilectus quemadmodum filius unicornium.* Post sublatas adversarias potestates tunc amor erga Dominum elucescet, ac ipsius fortitudo, nemine adversariorum eam obscurante, manifesta fiet. Propterea post illam imminutionem ait: *Dilectus erit sicut filius unicornium.* Unicornis autem animal est imperiosum, homini non subditum, quod vim habet indomitam, quod in solitudinibus semper commorans, in uno cornu fiduciam reponit. Quapropter insuperabilis **361** Domini natura unicorni comparata est, tum quod omnibus dominatur, tum quod unum habet sui ipsius principium, Patrem. Etenim *Caput Christi, Deus*⁸⁵. *Vers. 7. Vox Domini intercidentis flammam ignis.* Peccatum, quod instar ignis Israel depascebat, Joannes intercidebat, dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum*⁸⁶. Flammam igitur cupiditatum, ex peccato animabus accedentem, annuntiatis Judæis ignis æterni pœnis, intercidebat, cum iudicii referret vehementiam, dicens: *Ventilabrum in manu Domini, et aream mundabit: et triticum quidem in horreis deponet, paleas vero igni qui exstingui non potest, comburet*⁸⁷. Illam ergo flammam intercidebat, quod horrenda populo ob oculos posuerit.

6. *Vers. 8 Et commovebit Dominus desertum Cades.* Baptizabat enim Joannes in deserto. Desertum igitur illud commovit per populorum undique accurrentium adventum. Quod desertum, propter eorum qui veniebant pœnitentiam, sanctum appellatum est. Cades enim, si interpreteris, *sanctum* dicitur. Hæc vox præparat cervos (*Vers. 9*), animas videlicet sanctas, quæ exquirunt sublimia, absumentque serpentes, et in altis montibus commorantur. Hæc autem fuerint animæ magnificæ, quæ ad cœlestis conversationis fastigium ab imis ascendunt, utpote leves et elatæ: quibus cum adversariis potestatibus, quemadmodum cervis cum serpentibus, bellum est. Sed *Et revelat condensa ut*

ται (18) οἱ ἁμαρτωλοὶ. Καὶ οὕτως δὲ δυνατόν νοῆσαι λεπτόνεσθαι τὰς κέδρους καὶ αὐτὸν τὸν Λίβανον τὸν ἀρχηγὸν τῆς τῶν κέδρων ἐπάρσεως. Ἐλεπτύθη ποτὲ ὁ μόσχος ἐπὶ τῆς ἐξόδου διὰ τοῦ Ἀαρὼν, ὅτε (19) ἀποστατήσας τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς εἰδωλολατρείαν ἐκτραπεῖς ἀνέπλασεν ὁ λαός· ὃν λαβὼν Μωϋσῆς, κατήλεσεν (20) εἰς λεπτὰ, καὶ ἔβαλεν εἰς τὸ ὕδωρ. Οὕτως οὖν λεπυνεῖ ὄλον τὸν Λίβανον, τούτῃσι τὴν πρώτην τῆς κακίας ἀρχὴν, ὁ Κύριος, ὡς ἐλεπτύθη ὁ μόσχος ἐκεῖνος ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως. Καὶ λεπυνεῖ αὐτὰς ὡς τὸν μόχον τὸν Λίβανον.

5. Καὶ δὴ γαπημένος ὡς υἱὸς μονοκερώτων. Μετὰ τὸ τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις ἀναιρεθῆναι, τότε ἀναφανήσεται ἡ πρὸς Κύριον ἀγάπη, καὶ ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ φανερά γενήσεται, οὐδενὸς ἐπισκοτοῦντος τῶν ἐναντίων. Διό φησι μετὰ τὸ λεπυνθῆναι. Ὁ ἡγαπημένος ἔσται ὡς υἱὸς μονοκερώτων. Μονόκερος δὲ ζῶον ἀρχικόν, ἀνυπότακτον ἀνθρώπῳ, τὴν ἰσχὺν ἀκαταμάχητον, ἐρημίαις ἀεὶ διαιωόμενον, ἐνὶ κερατῶν πεποιθός. Διὰ τοῦτο ἡ ἀκαταγώνιστος τοῦ Κυρίου φύσις μονοκέρω (21) παρεικάσθη, διὰ τε τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν, καὶ διὰ τὸ μίαν ἔχειν ἑαυτοῦ ἀρχὴν τὸν Πατέρα· Κεφαλὴ γὰρ Χριστοῦ ὁ Θεός. Φωνὴ Κυρίου διακόπτοντος φλόγα πυρός. Τὴν ἁμαρτίαν, ὡς πῦρ ἐπινεμομένην τὸν Ἰσραὴλ, ὁ Ἰωάννης διέκοπτε, λέγων· Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Τὴν οὖν φλόγα τῶν παθῶν, τὴν ἐξ ἁμαρτίας ἐγγινομένην ταῖς ψυχαῖς, διέκοπτε, διηγούμενος τὰ περὶ τοῦ αἰωνίου πυρός τοῖς Ἰουδαίοις, ἐν τῷ λέγειν τὰ τῆς κρίσεως σφοδρὰ, ὅτι τὸ πτόνον ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Κυρίου, καὶ διακάθαριε τὴν ἄλωνα· καὶ τὸν μὲν σῖτον ἀποθήσεται (22) εἰς τὰς ἀποθήκας, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ. Ἐκεῖνην οὖν τὴν φλόγα διέκοπτε τῷ ὑπ' ὄψιν ἄγειν τὰ φοβερά τῷ λαῷ.

6. Καὶ συσειεῖ Κύριος τὴν ἔρημον Κάδης. Ἦν γὰρ Ἰωάννης βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ. Τὴν ἔρημον οὖν ἐκέλευεν συνείσετε τῇ ἐπιδημίᾳ τῶν πανταχόθεν λαῶν· ἥτις, διὰ τὸ μετανοεῖν τοὺς ἐρχομένους, ἔρημος ἀγία προσηγόρευτο. Κάδης γὰρ ἐρημεύεται ἡ ἀγία. Αὕτη ἡ φωνὴ καταρτίζει καὶ ἐλάφους, τὰς ἀγίας ψυχὰς, τὰς τὰ ὑψηλὰ ζητούσας, τὰς τῶν ὄψεων δαπανητικὰς, τὰς ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὄρεων τὴν διατριβὴν ποιουμένας. Αὗται δ' ἂν εἴεν ψυχὰι μεγαλοφρεῖς, ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς κατ' οὐρανὸν πολιτείας ἐκ τῶν ταπεινῶν ἀνατρέχουσαι, κοῦφαι καὶ διηρημέναι· πόλεμον ἔχουσαι πρὸς τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις, ὡς πρὸς τοὺς ὄφεις αἱ ἔλαφοι. Ἀλλὰ καὶ ἀποκαλύπτει (23) ὄρυμους, ἵνα οἱ ὄφεις φανεροὶ

⁸⁴ Exod. xxxiii, 4 seqq. ⁸⁵ I Cor xi, 3. ⁸⁶ Matth. iii, 2. ⁸⁷ ibid. iii, 12.

(18) Reg. quartus ἀπόλλυντο. Nec ita multo post editio Paris. ὃν ἀποστήσαντας. Editio vero Basil. et nostri quatuor mss. ὅτε ἀποστήσαντας.

(19) Ὅτε. Forte ὃν. EDIT.

(20) Mss. tres κατέλησεν, male. Editi κατήλεσεν, a verbo κατηλεῖν (imo καταλεῖν. EDIT.), *moto, motu contero.*

(21) Reg. quartus μονοκέρωτι, sed ita, ut τι superadditum si secundis curis, eadem tamen manu.

Haud longe nostri quatuor mss. τῷ Ἰσραὴλ. Editi τὸν Ἰσραὴλ.

(22) Sic Reg. tertius. Alii tres mss. cum editis ἀποτίθεταί Aliquando post editio Paris. τὸ ὑπ' ὄψιν. Editio Basili. et nostri quatuor mss. τὸ ὑπ' ὄψιν.

(23) Editi et tres mss. ἀποκαλύπτει. Reg. quartus una cum LXX ἀποκαλύψει. Mox editio Paris. ὑπὸ συσκιασμοῦ. Editio Basil. æque ac nostri mss. ὑπὸ τοῦ συσ.

γένωνται, οἱ ὑπὸ τοῦ συσκιασμοῦ τῶν δρυμῶν καλυπτόμενοι, πρὸς τὸ ἀπονώτερον αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἐλαφῶν καταναλίσκεσθαι. Τάχα οὖν ὁ ἐλέγχων τὰς ἐν τῷ κρυπτῷ κακίας, ἀποκαλύπτει δρυμοὺς· τουτέστιν, εἰς ἐμφανὲς ἀγει τὰς ἐμφωλευούσας τῇ ὑλικῇ φύσει ἀμαρτίας ὄφεις λεγομένας διὰ τὸ ποικίλον τῆς ἡδονῆς. Ἀποκαλύπτει δὲ ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε ἀποκαλύπτει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν αὐτῶν. Τάχα δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης, φωνῆ ὦν τοῦ Κυρίου, ἐν αἰνίγματι (24) τῷ Ἰσραὴλ διελέγετο, ὅτι "Ἦδη ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. Πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιῶν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. Ἀπεκάλυπτε τοὺς δρυμοὺς, τουτέστι τῶν καρπῶν τὸ ἄχρηστον ἐφανέροο· ἄκαρπος γὰρ ὕλη ὁ δρυμός. Οὐ τὸ βλαβερὸν ἐπιδεικνύων αὐτοῖς, εἰς τὴν ἐπιθάλλουσαν καρπογονίαν προσεκαλεῖτο, λέγων· Ποιήσατε τοὺς καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας. Ἐξ ὧν πάντων ἐν ἐστὶν ἀποτέλεσμα, τὸ οἰκοδομηθῆναι τὸν ναὸν Κυρίου, ἐνθα πᾶς ὁ γενόμενος δύναται ἀληθῶς ἐνεγκεῖν τῷ Κυρίῳ δόξαν.

7. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος τὸν κατακλυσμὸν κατοικεῖ. Διὰ γὰρ τοῦ βαπτίσματος ἡ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἡγιασμένων τοῦ Κυρίου κατοίκησις. Τὴν οὖν ἀπολουομένην τὴν ἀμαρτίαν ψυχὴν, ταύτην κατοικεῖ ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο λέγεται τὸν κατακλυσμὸν κατοικεῖν (25). "Ὅτι γὰρ τὴν ἐκ τοῦ βαπτίσματος ἄφεσιν κατακλυσμὸν προσηγόρευσε, καὶ ἐκ τοῦ τριακοστοῦ πρώτου ψαλμοῦ μεμαθήκαμεν, ἐν τῷ εἶπεν· Πλὴν ἐν κατακλυσμῷ ὑδάτων πολλῶν πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐγγιούσιν. Αἱ γὰρ ἀμαρτίαι τῶν ἀμαρτωλῶν, ἐν τῇ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπολυτρώσει, ὡς προσεγγίξειν οὐκέτι συγχωρηθήσονται. Καὶ καθιεῖται Κύριος βασιλεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὑπάρξει ἡμῖν γνωρίσαι τὴν ἐπὶ πάντων ἀρχὴν τοῦ Δεσπότη, τοῦ διδόντος ἰσχὺν τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἵνα νικήσαντες τὸν πονηρὸν, τὴν εὐλογίαν γωρήσωμεν τὴν διδομένην (26) ὑπὸ Κυρίου ἐν εἰρήνῃ τοῖς ἀξίοις αὐτοῦ· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΑΖ' ΨΑΛΜΟΝ.

Διδασκαλία ἐξομολογήσεως.

Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ εἰς ἀνάμνησιν (27).

1. Οἱ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς λόγοι στήσονται ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ. Ἐλέγξω γὰρ, φησὶ, καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀμαρτίας σου (28). Οὕτω καὶ πρόσχωμεν νηφόντως τοῖς λεγομένοις κατὰ τὴν Γραφήν, καὶ εἰς ἔργον προάγειν τὰς ἐν-

A serpentes suo condensarum silvarum umbraculo delitescentes delegantur, ut minore negotio a cervis absumantur. Fortasse igitur, qui abscondita vitia arguit, is revelat condensa : hoc est, latitantia in materiali natura peccata in apertum profert : quæ ob voluptatis varietatem serpentes dicuntur. Revelabit autem in illa die, cum revelabit abscondita tenebrarum et consilia cordium ipsorum ⁸⁸ Fortassis autem et Joannes, cum Domini esset vox, in ænigmate Israel sic alloquebatur : *Jam securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, exciditur, et in ignem conjicitur*⁸⁹. Revelabat condensa, id est, fructuum inutilitatem palam faciebat. Nam condensa silva, materia infructuosa est. Cujus eis detrimentum cum ostenderet, ad congruam fecunditatem illos provocabat, dicens : *Facite fructus dignos pœnitentiæ* ⁹⁰. Quæ omnia unum efficiunt, nempe, ut templum Domini ædificetur : in quo quisquis constitutus fuerit, gloriam Domino vere afferre potest.

7. Sed et Dominus diluvium inhabitaret faciet : Nam per haptismum in animabus sanctificatorum habitatio fit Domini. Animam igitur a peccato ablutam habitat Deus. Quapropter dicitur inhabitare diluvium. Quod enim veniam per baptismum obtentam diluvium vocaverit, etiam ex tricesimo primo psalmo didicimus, dum dicit : *Veruntamen in diluvio aquarum multarum ad eum 362 non appropinquabunt*. Nam in ea redemptione quæ per baptismum fit, peccatorum peccata appropinquare non amplius poterunt. *Et sedebit Dominus rex in æternum*. Præter hæc omnia id concedetur nobis, ut Domini in omnes principatum agnoscamus : qui dat populo suo robur ; ut devicto maligno, benedictionem accipiamus, quæ datur a Domino in pace, his qui ipso digni sunt. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

IN PSALMUM XXXVII.

Doctrina confessionis.

Psalmus Davidi in recordationem

1. Verba Scripturæ divinitus inspiratæ pro tribunali Christi sistentur. *Arguam enim, inquit, et stultam contra faciem tuam peccata tua* ⁹¹. Itaque iis quæ a Scriptura dicuntur, diligenter attendamus, conemurque ac studeamus Domini præcepta perfici-

⁸⁸ I Cor. iv, 5. ⁸⁹ Matth. iii, 10. ⁹⁰ ibid. 8. ⁹¹ Psal. XLIX. 21.

(24) Editi cum Reg. quarto ἐν ἐνὶ αἰνίγματι. Alii tres mss. ἐν ἐνὶ πράγματι. Infra Reg. quartus ἀνεγκεῖν τῷ.

(25) Legit Combefisius, κατοικεῖ, ubi et in editis et in nostris quatuor mss. legitur κατοικεῖν. Melius quidem Combefisius : sed si scriptor ita loqui voluit, ejus verba mutare aut emendare, nostrum non est.

(26) Reg. tertius διδομένην ἡμῖν. Haud procul tres mss. cum editione Basil. ut in textu. Editio Paris. ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς, etc.

(27) Editio Paris. post inscriptionem psalmi præfert illa, Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου· sed hæc verba non reperiuntur neque in nostris septem mss. neque in editione Basil.

(28) Illa, τὰς ἀμαρτίας σου, desunt in LXX et in Vulgata. Sed ea in aliquot exemplaribus Græcis et apud Theodoretum inveniri monet Nobilius. Nec ita multo post Reg. tertius ἐντολὰς τοῦ Κυρίου σπουδάσωμεν. Rectius quidem : sed refragantur et editi et alii mss.

cere, quia qua hora aut die Dominus noster venturus sit, ignoramus ⁹². *VERS. 2. Domine, ne in furore tuos arguas me, neque in ira tua corripias me.* His verbis ac syllabis etiam sextus psalmus perinde ac illo inchoatur; quin et reliqua sexti psalmi, iis quæ in hoc præsentis psalmo continentur, affinia sunt: siquidem in sexta dicebat sua ipsius ossa esse humiliata, atque in suo gemitu animam laborasse; adiciebat insuper, dicens: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo*, et quæ his conjuncta sunt. Quæ autem et in præsentis psalmo habentur, illis consimilia sunt; quippe dixit: *Non est sanitas in carne mea, et non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum: quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum*, et quæ his subjunguntur per totum psalmum, in quibus suam deflet miseriam. Hac enim locutione ipse etiam usus est dicens: *Miser factus sum, et curvatus sum usque in finem valde, tota die contristatus ingrediebar.* Cæterum in sexto inscriptio habet. *In finem, in hymnis pro octava psalmus Davidi*: in præsentis vero nihil horum, sed solum dictum est: *Psalmus Davidi in recordationem.* Id porro addimentati. *In recordationem*, ad sexti psalmi inscriptionem remittere nos videtur: adeo ut quæ jam in manibus sunt, *In finem, in hymnis pro octava dicta sint præsentia.* Illud enim. *In recordationem*, isthæc omnia indicat. Verum quia cum sextum psalmum explanavimus, quæ inscriptionem spectabant explicavimus, nos etiam in præsentis ad illorum recordationem revertamur. Videtur autem mihi David, cum in diversis **363** multisque psalmis abs se perpetratum facinus confessus esset, hunc psalmum proprie in recordationem seposuisse: ita ut eum semper in ore ferret, eo usus loco delinimenti ad medelam animæ suæ. Supplicationem itaque Deo emittit, qua iram peccantibus omnibus impendentem avertit, et vocibus eximie confessionis bonum Dominum propitium sibi facit. Cum vero ait: *Domine, ne in furore tuo arguas me*: non reprehensionem detrectat, sed eam, quæ cum furore conjuncta sit. Et dum dicit: *Neque in ira tua corripias me*, correptionem nequaquam fugit, sed rogat ut citra iram corripatur: ac si quis medico per adustionem, per ferrum, per acerba remedia levamen ad quem-

⁹² Matth. xxiv, 42.

(29) Προστίθει. Forte προσετίθει. EDIT.

(30) Colb. sextus addit, ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου.

(31) Sic editio Paris. et Reg. sextus et Colb. itidem sextus. Illud, σφόδρα, deest in aliis quatuor mss. et in editione Basil.

(32) Ita quinque mss. At editi εἰς ἀνάμνησιν ἀναπέμπει.

(33) Ita quinque mss. cum editione Basil. Editio vero Paris. εἶναι καί. Mox octo mss. cum editione Basil. παραστατικὸν τὸ, εἰς τέλος. Editio vero Paris, παραστατικὸν τὸ, εἰς ἀνάμνησιν. Mox Reg. quintus παραγραφὴν εἰρήκαμεν.

(34) Editi, ἀνέλθωμεν. Octo vero mss., εἰς ἀνάμνησιν δοκεῖ: in quibus aliquid deesse nemo non videt. Apud Eusebium vero, e cujus commentariis

τολὰς τοῦ Κυρίου σπουδάσαι ἐπειχθῶμεν, ὅτι οὐκ οἶδαμεν, πότε ὥρα ἢ ἡμέρα ὁ Κύριος ἡμῶν ἔρχεται. Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύῃς με. Τούτοις τοῖς ῥήμασι καὶ ταῖς συλλαβαῖς καὶ ὁ ἔκτος ψαλμὸς τούτῳ παραπλησίως ἄρχεται, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ τοῦ ἔκτου τοῖς ἐν τῷ προκειμένῳ φερομένοις συγγενῇ τυγχάνει· τεταπεινώσθαι γὰρ αὐτοῦ τὰ ὀστά καὶ τὴν ψυχὴν κεκοπιακῆναι ἐν τῷ στεναγμῷ αὐτοῦ, ἔφασκεν ἐν τῷ ἔκτῳ, καὶ προστίθει (29) λέγων· Λούσω καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω, καὶ τὰ τούτοις συνημμένα. Παραπλήσια δ' ἂν εἴη ἐκείνοις καὶ τὰ ἐν τῷ προκειμένῳ, δι' ὧν εἴρηται· Οὐκ ἔστιν ἴσσις ἐν τῇ σαρκί μου (30), καὶ οὐκ ἔστιν εἰρήνη ἐν τοῖς ὀστέοις μου ἀπὸ προσώπου τῶν ἁμαρτιῶν μου· ὅτι αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλὴν μου, καὶ τὰ τούτοις δι' ὄλου τοῦ ψαλμοῦ ἐπαγόμενα. ἐν οἷς αποκλαίεται τὴν ἑαυτοῦ ταλαιπωρίαν. Ταύτη γὰρ καὶ αὐτὸς τῇ λέξει κέχρηται, εἰπὼν· Ἐταλαιπώρησα καὶ κατεκάμφθην ἕως τέλους σφόδρα (31)· ὅλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐπορεφόμην. Ἄλλ' ἐν τῷ ἔκτῳ ἡ προγραφὴ εἶχεν· Εἰς τὸ τέλος ἐν ὕμνοις ὑπὲρ τῆς ὀγδόης ψαλμὸς τῷ Δαβίδ· ἐν δὲ τῷ παρόντι τούτων μὲν οὐδὲν, μόνον δέ· Ὁ ψαλμὸς τῷ Δαβίδ εἰς ἀνάμνησιν λέλεκται. Ἡ γὰρ μὴν προσθήκη, εἰς ἀνάμνησιν, ἔοικεν ἀναπέμπειν (32) ἡμᾶς τῆς ἐν τῷ ἔκτῳ προγραφῆς· ὥστε εἶναι (33) τὰ παρόντα· Ἐἰς τέλος, καὶ ἐν ὕμνοις ὑπὲρ τῆς ὀγδόης. Πάντων γὰρ ἂν εἴη τούτων παραστατικὸν τὸ, Εἰς ἀνάμνησιν. Ἄλλ' ἐπεὶ διεξιόντες τὰ ἐν τῷ ἔκτῳ ὑποπεσόντα, εἰς τὴν προγραφὴν εἰρήκαμεν, εἰς τὴν ἐκείνων ἀνάμνησιν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπέλθωμεν (34). Δοκεῖ δέ μοι (35) ὁ Δαβίδ ἐν διαφόροις καὶ πολλοῖς περὶ τοῦ πραχθέντος αὐτῷ πλημμελήματος ἐξομολογησάμενος, ἰδίως τὸν παρόντα ψαλμὸν ἀφωρικῆναι εἰς ἀνάμνησιν, ὡς αἰεὶ καὶ διαπαντὸς φέρειν αὐτὸν ἀνὰ στόμα· κεχρηθῆναι δὲ αὐτῷ ἀντ' ἐπωδῆς, ἐπὶ θεραπείᾳ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς. Ἰκετηρίαν γοῦν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ, δι' ἧς ἀποστρέφει μὲν τὴν ὀργὴν τὴν πᾶσι τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐπληρημένην, ἱλάσκεται δὲ τὸν ἀγαθὸν Κύριον ταῖς μεθ' ὑπερβαλλούσης ἐξομολογήσεως φωναῖς. Λέγων δὲ (36), Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, οὐ τὸν ἔλεγχον παραιτεῖται, ἀλλὰ τὸν μετὰ θυμοῦ· καὶ τὸ, Μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύῃς με, οὐ φεύγει τὸ παιδευθῆναι, διότι

D hæc sumpta sunt, integre et incorrupte ita legitur εἰς τὴν ἐκείνων ἀνάμνησιν καὶ ἡμεῖς ἀναπέμψομεν τὸν ἐντυγχάνοντα. Nos quoque in recordationem eorum lectorem remittemus.

(35) Ita mss. At editio nostra Paris. ex operarum intelligentia, μή. Ibidem septem mss., ἐν διαφόροις, ἐν πολλοῖς. Editi, διαφόροις καὶ πολλοῖς. Apud Eusebium vero, διαφόρως ἐν πολλοῖς, optime. Rursus hoc ipso loco Colb. septimus cum Eusebio, πολλοῖς περὶ τοῦ πραχθέντος, recte. Editi et alii mss., πολλοῖς περιπραχθέντος, male. Quem errorem hinc ortum esse patet, quod librarii, omisso semel articulo, vocem περὶ cum voce πραχθέντος conjungere coacti sint.

(36) Sic quatuor mss. cum editione Basil. et cum Eusebio. Deest δὲ in editione Paris.

δὲ ὀργῆς τῆς παιδείας τυχεῖν ἀξιοῖ· ὡς εἰ καὶ ἰατρῶν τισι, τὰ διὰ καυτῆρος καὶ σιδήρου καὶ πικρῶν ἀντιδότην προσφέροντι βοηθήματα ἐπὶ θεραπείᾳ πάθους ὑποκειμένου, λέγοι· Μὴ διὰ πυρός με θεραπεύσης, μηδὲ διὰ σιδήρου καὶ τομῶν, διὰ δὲ ἡπίων καὶ πραοτέρων φαρμάκων· ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐ τὴν θεραπείαν ἀρνεῖται, ἀλλὰ τὸ ἐπίπονον τῶν βοηθημάτων. Πολύλακτις δὲ εἴρηται, ὡς ὀργὴ καὶ θυμὸς τοῦ Θεοῦ λεγόμενα (37) ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς, οὐ πάθη σημαίνει· παντὸς γὰρ πάθους ἀλλότριον τὸ θεῖον· κατὰ μεταφορὰν δὲ τὰ τοιαῦτα εἴωθεν ὀνομάζειν ὁ τῆς Γραφῆς λόγος, ὡς καὶ ὀφθαλμοὺς Θεοῦ, καὶ ὦτα, καὶ χεῖρας, καὶ δακτύλους, καὶ πόδας, καὶ τὰ λοιπὰ μέλη· ἅπερ ὡς πρὸς ἀνθρώπους χρησίμως οἰκονομεῖται, συγκατιῶν τῇ τῶν ἀκρωμένων ποιότητι (38). Οἴπως οὖν καὶ τὰς ἐπαγομένας τιμωρίας τοῖς ἀμαρτάνουσι κατὰ Θεοῦ κρίσιν, σκυθρωπὰς οὔσας καὶ ἀλγεινὰς τοῖς πάσχουσιν, ὡσανεὶ ἐξ ὀργῆς καὶ θυμοῦ ἐπαγομένας ὑποτυποῦται. Τοῦτο δὲ διδάσκει καὶ ὁ ἱερὸς Ἀπόστολος, λέγων· Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὅς ἀποδώσει ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ὡς εἴ τις καὶ τὰς ἐκ τοῦ νόμου τῷ ἀνδροφόνῳ ἐπληρημένας κυλάσεις, ὀργὴν καὶ θυμὸν ὀνομάζει, οὐκ ἀληθῶς τοῦ νόμου θυμουμένου καὶ ὀργιζομένου, τοῦ δὲ κολαζομένου ὀργὴν τοῦ νόμου τὴν τιμωρίαν ὑπειληφότες. Ἡδὴ δὲ καὶ οἱ τὰς κολάσεις διακονοῦντες κατὰ τῶν ἀσεβῶν πονηροὶ δαίμονες, αἱ τε (39) ὑπηρετικαὶ δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, αἱ τοιαῦται καὶ ὀργὴ καὶ θυμὸς ὀνομάσθησαν. Οὕτω γοῦν εἴρηται ἐν τῷ περὶ τῆς δεκαπλήγου (40) τῆς κατ' Αἰγυπτίων ἐπαχθείσης λόγῳ τὸ, Ἀπέστειλεν ἐπ' αὐτοὺς ὀργὴν καὶ θυμὸν, ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν. Οὕτως δεξιὰ λέλεκται τοῦ Θεοῦ, τὰ διὰ τῶν δεξιῶν καὶ ἀγαθῶν δυνάμεων τοῖς ἀξίοις χορηγούμενα. Ἰκετεύει τοίνυν ὁ Δαβὶδ μὴ διὰ πονηρῶν δυνάμεων ἐλεγχθῆναι, μηδὲ δι' ἀποστολῆς ἀγγέλων πονηρῶν παιδευθῆναι, διὰ λόγων δὲ σωτηρίων καὶ μαθημάτων ὠφελίμων. Καὶ ἄλλως δὲ ἀντιβολεῖ μὴ τηρηθῆναι εἰς ἡμέραν ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ τὸν παρόντα βίον, πρὸ τῆς τελευτῆς, ἀπολήψεσθαι τὰ ἀμαρτήματα. Καὶ ἔτυχέ γε τοῦ σκοποῦ· φαίνεται γοῦν δίκην δεδωκώς, δι' ὧν ἔπαθε, πρὸ τῆς τελευτῆς. Καὶ ἄλλως δὲ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐτιμωρεῖτο παντοίαις ὑποβάλλων κολάσεσιν ἐν τοῖς τῆς ἐξομολογήσεως τρόποις.

2. Ὅτι τὰ βέλη σου ἐνεπάγησάν μοι, καὶ ἐπεστήριξας ἐπ' ἐμὲ τὴν χεῖρά σου. Οὐκ ἔστιν ἰασις ἐν τῇ σαρκὶ μου ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου. Οὐκ ἔστιν εἰρήνη ἐν τοῖς ὀστέοις μου ἀπὸ προσώπου τῶν ἀμαρτιῶν μου. Ὁ μὲν μέγας ἀθλητὴς Ἰώβ, παντοίους ὑπομείνας πειρασμοὺς, οὐκ ἠγνόει πόθεν αὐτῷ τοῦτο ἐγένετο· διὸ ἔλεγε· Βέλη γὰρ Κυρίου

³³ Rom. II, 5. 6. ³⁶ Psal. LXXVII, 49.

(37) Sex mss., λεγόμενον. Editi cum Eusebio ut in textu.

(38) Sic editi. Apud Eusebium vero νηπιότητι, simplicitati, et ita legendum esse arbitramur.

(39) Legitur in quatuor mss. αἱ δέ. Ibidem duo mss., τοιαῦται δέ.

A piam morbum curandum offerenti dicat: Ne mihi ignem, ne ferrum, ne sectiones ad medelam admoveas, sed dulciora mitioraque remedia. Talis enim non medelam abnuit, sed curationis acerbicatem. Sæpe autem diximus, iram et furorem Dei in divinitus traditis Scripturis non animi motus significare; nam ab omni perturbatione alienum numen est; sed per translationem hæc solent in Scriptura nominari, quemadmodum oculi Dei, aures, manus, digiti, pedes et reliqua membra: quæ ipse hominibus utiliter dispensat, auditorum qualitati se attemperans. Sic igitur etiam inflictas ex Dei judicio peccantibus pœnas, quæ sane molestæ acerbæque patientibus sunt, quasi ex ira et furore invectas adumbrat. Hoc autem et sacer Apostolus docet, dicens: *Secundum autem duritiam tuam et impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus* ³³. Ac si quis pœnas quæ ex lege impendent homicidæ, iram ac furorem appellet, non quod revera lex ira et furore corripiatur, sed quod qui punitur, legis supplicium iram esse putet. Jam vero maligni quoque dæmones qui suppliciorum impiis illatorum ministri sunt, ac virtutes Dei administræ, ira et furor vocantur. Ubi itidem sermo habetur de decem plagis contra Ægyptios immisis, dictum est similiter: *Misit in eos iram et furorem, immissionem per angelos malos* ³⁴. Sic dextera Dei dicta sunt ea, quæ per dexteram et bonas potestates dignis subministrantur. Supplicat igitur David ne a malignis potestatibus coarguatur, neve immissione angelorum malorum corripiatur: sed salutaribus verbis utilibusque disciplinis. Atque rursus rogat ne servetur ad diem iræ, revelationisque, et justi judicii Dei, sed jam hic in præsentī vita et ante mortem peccata eluat. Et sane voti fuit compos. Nam pœnas dedisse palam est; per ea quæ passus est, ante obitum. Quin et ipse de se **364** pœnas sumpsit, dum se per confessionis modos suppliciis variis subjecit.

δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ· ἤδη δὲ ἐντεῦθεν καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, πρὸ τῆς τελευτῆς, ἀπολήψεσθαι τὰ ἀμαρτήματα. Καὶ ἔτυχέ γε τοῦ σκοποῦ· φαίνεται γοῦν δίκην δεδωκώς, δι' ὧν ἔπαθε, πρὸ τῆς τελευτῆς. Καὶ ἄλλως δὲ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐτιμωρεῖτο παντοίαις ὑποβάλλων κολάσεσιν ἐν τοῖς τῆς ἐξομολογήσεως τρόποις.

D 2. VERS. 3, 4. *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et confirmasti super me manum tuam. Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ. Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.* Sane magnus ille athleta Job tentationes omnis generis perpessus, non ignorabat undenam hoc sibi eveniret. Quapropter dicebat: *Sagittæ enim Domini in cor-*

(40) Editio Paris., τοῦ δεκαλόγου, male. Editio Basil. et quatuor mss., τῆς δεκαλόγου, non melius, nisi quod id ad veram Scripturam magis accedat. Eusebius denique, τῆς δεκαπλήγου, bene et emendate: quam lectionem ut certam in textum inserere non dubitavimus.

*pore meo sunt, quarum ira meum ebibit sanguinem*⁹⁵. A David autem non in corpore velut Job percussus, sed in ipsa anima vulnere letali confossus, non ait quemadmodum Job, *Sagittæ enim Domini in corpore meo sunt; sed, Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et confirmasti super me manum tuam*. Job vero manum Domini memorat, his verbis: *Manus enim Domini est quæ tetigit me*⁹⁶. Dicit etiam Domino diabolus: *Mitte manum tuam, et tange omnia quæ habet*⁹⁷. Et rursum: *Mitte manum tuam, et tange carnes ejus et ossa ejus*⁹⁸. Verum alia quædam manus erat, et aliæ sagittæ quæ ipsius carnem ac bona corporea attingebant: hic autem, quia David anima ægrotabat, se telis aliis confossum, et manu alia attactum significat. Porro sagittæ hic memoratæ mihi videntur esse spirituales, imo vero ipsa Dei verba, quæ pungebant, al vulnerabant ipsius animam, et de conscientia ipsa sumebant supplicium, eamque castigabant. Vir enim hic tantus cum esset, totque a Deo bona consecutus, tamen turpe factum patravit. Fortasse autem etiam ipsum diabolum, et ignita illius maligni tela, affectum excitantia et amatoria, quæ ipsum ad concupiscentiam uxoris Uriæ incenderunt, significat: de quibus hæc monita dat Apostolus: *Accipite armaturam Dei, ut possitis ignea omnia maligni tela extinguere*⁹⁹. Quoniam enim inermis inventus David, ignitis maligni telis non resistebat, jure in anima sauciatus, concupiscentia correptus est. Quemadmodum autem Job diaboli sagittas, immissa videlicet corpori suo ulcera, quia permissu Dei acciderant, sagittas Domini vocavit, dicens: *Nam sagittæ Domini in corpore meo sunt, quarum furor ebibit meum sanguinem*¹: ita verisimile est ideo Davidem hic sagittas Domini nominasse, quia ex Domini concessu inimicus eum oppugnabat, ut edisceret non dicere: *Non movebor in æternum*. Quia enim Dei gratia fultus, magna aliquando de se senserat, ita ut arroganter diceret: *Ego autem dixi in abundantia mea: Non movebor in æternum*²; ideo jure tentatori traditus est, qui animam ejus adortus, majus ei quam Job damnatum intulit. Sermones autem quibus ad memoriam revocatur justum Dei judicium, et quibus ira peccantibus impendens edocetur, sagittis sunt auctiores: quippe pungunt conscientiam, sauciantque ipsam, et stimulant. **365** Sane sic dixeris Davidem sacris hisce ac divinis sagittis confessum, reprehensionem ex furore adhibitam, et castigationem ex ira Dei illa-

⁹⁵ Job vi, 4. ⁹⁶ Job xix, 21. ⁹⁷ Job i, 41. ² Psal. xxix, 7.

(41) Εἰσιν. Forte ἐστίν, ut paulo superius. EDIT.

(42) Sic editi. Verbum ἔφασκε deest in Reg. tertio.

(43) Ita quatuor mss. cum editione Basil. et cum Eusebio. At editi, βιωτικῶν.

(44) Duo mss., αὐτῶν. Statim tres mss., τοσοῦτος ἦν. Subinde editi, τετυχηκῶς ἀγαθῶν· sed vox ἀγαθῶν deest in nostris quatuor mss.

(45) Ita editi. Illud, ὁ Ἰωβ, in nostris quatuor mss. non legitur. Ibidem Reg. secundus, βέλη τὰ ἐπιτεθέντα τῷ Ἰωβ κατὰ, etc.

ἐν τῷ σώματί μου ἐστίν, ὧν ὁ θυμὸς αὐτῶν ἐκπίνει μου τὸ αἷμα. Ὁ δὲ Δαβὶδ, οὐ τὸ σῶμα πληγείς ὁμοίως τῷ Ἰωβ, αὐτὴν δὲ τὴν ψυχὴν καιρῶν τρωθεὶς, οὐχ ὁμοίως τῷ Ἰωβ φάσκει· Βέλη γὰρ Κυρίου ἐν τῷ σώματί μου εἰσιν (41)· ἀλλ', "Ὅτι τὰ βέλη σου ἐνεπάγησάν μοι, καὶ ἐπεστήριξας ἐπ' ἐμὲ τὴν χειρὰ σου. Ὁ δὲ Ἰωβ μνημονεύει τῆς χειρὸς Κυρίου, λέγων· Χεὶρ Κυρίου ἐστίν ἡ ἀψαμένη μου. Καὶ ὁ διάβολος τῷ Κυρίῳ λέγων, Ἀπόστειλον τὴν χειρὰ σου, καὶ ἀψαι πάντων ὧν ἔχει, ἔφασκε (42). Καὶ πάλιν· Ἀπόστειλον τὴν χειρὰ σου, καὶ ἀψαι τῶν σαρκῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. Ἀλλ' ἑτέρα τις ἦν χεὶρ, καὶ ἕτερα βέλη τῶν σαρκῶν αὐτοῦ καθικνούμενα καὶ τῶν σωματικῶν (43) ὑπαρχόντων. Ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ περὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν νενοσήκει ὁ Δαβὶδ, ἕτερα βέλη καθικέσθαι αὐτοῦ σημαίνει, καὶ ἑτέραν χεῖρα ἔφθαι αὐτοῦ. Καὶ μοι δοκεῖ τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα βέλη, λογικὰ εἶναι, μᾶλλον δὲ αὐτοῦς τοῦ θεοῦ λόγους, νύττοντας καὶ τιτρώσκοντας αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν συνείδησιν αὐτὴν (44) τιμωρούμενους καὶ κολάζοντας· ἐπεὶ τοσοῦτος ὧν ὁ ἀνὴρ, καὶ τοσοῦτων τετυχηκῶς ἀγαθῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, αἰσχυρῶς πράξει ἑαυτὸν ἐξέδωκε. Μήποτε δὲ καὶ αὐτὸν τὸν διάβολον, καὶ τὰ τοῦ πονηροῦ πεπυρωμένα βέλη, τὰ παθητικὰ καὶ ἐρωτικὰ, εἰς ἐπιθυμίαν ἐξάψαντα τῆς τοῦ Οὐρίου γυναικὸς, σημαίνει· περὶ ὧν καὶ ὁ Ἀπόστολος διδάσκει, λέγων· Ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι· ἐπειδὴ γὰρ ἀφρακτοὶ εὐρεθεὶς, οὐκ ἀντέσχε πρὸς τὰ τοῦ πονηροῦ πεπυρωμένα βέλη, εἰκότως τὴν ψυχὴν τρωθεὶς, ἤλω τῇ ἐπιθυμίᾳ. Ὡς περὶ δὲ ὁ Ἰωβ (45) τὰ τοῦ διαβόλου βέλη, τῇ ἔλκῃ τὰ ἐπιτεθέντα αὐτῷ κατὰ τοῦ σώματος, ἐπειδὴ κατὰ συγχώρησιν ἐγίνετο τοῦ θεοῦ, βέλη Κυρίου ὠνόμασεν, εἰπὼν. Ἐέλη γὰρ (46) Κυρίου ἐν τῷ σώματί μου ἐσιν, ὧν ὁ θυμὸς αὐτῶν ἐκπίνει μου τὸ αἷμα· οὕτως εἰκὸς καὶ τὸν Δαβὶδ ἐνταῦθα βέλη Κυρίου εἶρηκέναι, ἐπεὶ κατὰ συγχώρησιν τοῦ Κυρίου κατεστρατεύσατο αὐτοῦ ὁ ἀντίπαλος, ἵνα μάθῃ μὴ λέγειν· Οὐ μὴ σαλεύθῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπεὶ γὰρ τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ δυναμούμενος, μέγα ἐφ' ἑαυτῷ ἐφρόνισέ ποτε, ὡς ἀπαυθαδιάσασθαι καὶ εἰπεῖν· Ἐγὼ δὲ εἶπον ἐν τῇ εὐθηνίᾳ μου· Οὐ μὴ σαλεύθῃ εἰς τὸν αἰῶνα· τούτου χάριν εἰκότως παρεδόθη τῷ πειράζοντι, ὅς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καθαψάμενος, μειζόνως αὐτὸν ἢ τὸν Ἰωβ ἐζημίωσεν. Οἱ δὲ λόγοι, τῆς δικαιοκρισίας αὐτοῦ ὑπομνηστικοὶ, καὶ τῆς ὀργῆς τῆς τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπηρτημένης διδασκαλικοὶ (47),

⁹⁸ Job ii, 5. ⁹⁹ Ephes. vi, 13, 16. ¹ Job vi, 4.

(46) Sic Colb. primus et Reg. tertius. Deest γὰρ in editis. Nec ita multo post quatuor mss. συγχώρησιν τοῦ Κυρίου. Editi vero συγχώρησιν θεοῦ.

(47) Editi et nonnulli mss., διδασκαλία, οἱ. Haud emendate. Reg. tertius cum Colb. sexto, pro διδασκαλία, habet διδασκαλίας sed nihil inde opis afferitur. Horum genuinum parentem Eusebium secuti sumus apud quem legitur ita, uti edidimus. In detegendis autem errorum causis qui delectantur, in eo hic erratum esse videbunt, quod ex διδασκαλικοῖς a librariis effectum sit διδασκαλία, οἱ.

βελῶν εἰσιν ὀξύτεροι, τὴν συνειδήσιν νόττουτες, τι-
τρώσκοντές τε καὶ κεντοῦντες αὐτήν. Καὶ οὕτως
εἶπεις ἂν τὸν Δαβὶδ τοῖς ἱεροῖς τούτοις καὶ θεοῖς
κεντούμενον, εὐλόγως παραιτεῖσθαι τὸν διὰ θυμοῦ
ἔλεγχον, καὶ τὴν δι' ὀργῆς τοῦ Θεοῦ παιδείαν. Μὴ γὰρ
τῷ θυμῷ σου φησιν, ἐλέγξῃς με, Κύριε, μηδὲ τῇ ὀργῇ
σου παιδεύσῃς με. Διὰ τί; Ὅτι τὰ βέλη σου ἐνεπάγ-
ησάν μοι. Ἡροσλαβόντα (48) γὰρ τὴν ὀργὴν καὶ τὸν
θυμὸν τὰ παρὰ σοῦ καθικόμενα βέλη ἱκανῶς με τιμω-
ρεῖται, καὶ αὐτάρκως με κολάζει. Διὸ ἱκανῶς με τιμωρεῖται, καὶ αὐτάρκως με κολάζει. Διὸ ἱκετεύει, μὴ
ὀργῆς ἐτέρας μηδὲ θυμοῦ πειραθῆναι, Ὅτι τὰ βέλη σου ἐνεπάγῃσάν μοι, ἢ, καθίπεται μου, κατὰ τὸν Σύμμαχον.

3. Καὶ ἐπεστήριξας ἐπ' ἐμὲ τὴν χεῖρά σου.
Χεῖρα δὲ Κυρίου καθαφαμένην αὐτοῦ νόησον (49),
καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰωβ δεδηλωμένην. Αὕτη δὲ ἡ χεῖρ
τοῦ Κυρίου πάντα τὸν οἶκον τοῦ Δαβὶδ ἐκ βάθρων
ἔσεισε, τὸν μὲν πρωτότοκον αὐτοῦ τῶν παίδων τὸν
Ἀμνὼν ἔρωτι τῆς ἀδελφῆς ἐκμήνασα, πυρώσασα δὲ
τὸν Ἀβεσσαλώμ τῇ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ ὀργῇ, ὡς ἀν-
ελεῖν τὸν Ἀμνὼν, ἔπειτα καὶ αὐτῷ (50) ἐπαναστῆναι
τῷ πατρὶ· καὶ τὰ λοιπὰ δὲ πάντα διὰ τῆς ἱστορίας
παριστάμενα, ἡ δηλωθεῖσα χεῖρ. Χεῖρ σου καθήφατό
μου διὰ τῶν ἐπαλλήλων συμφορῶν. Ἰκετεύω, φησί,
μὴ ἄλλῃ θυμῷ ἐλεγχθῆναι, μηδὲ χείρονι ὀργῇ παι-
δευθῆναι. Καὶ οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ (51) τὰ ἐπι-
λεγόμενα, ἃ διδάσκει ἐξῆς λέγων· Οὐκ ἔστιν ἴσσις
ἐν τῇ σαρκὶ μου ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου·
οὐκ ἔστιν εἰρήνη ἐν τοῖς ὀστέοις μου ἀπὸ προσ-
ώπου τῶν ἀμαρτιῶν μου. Ἐγὼ, φησί, προλαβὼν,
οὐδὲ περιμείνας ἵνα μού τις ἔξωθεν τὸ σῶμα κολά-
σῃ, ἔλκει πονηρῷ ἐμαυτὸν ἐτιμωρησάμεν, καὶ τὴν-
σάρκα μου, δι' ἧς πέπρακται μοι τὸ ἀμάρτημα, κολά-
σσει· (52) παρέδωκα, τιμωρούμενος ἐμαυτὸν καὶ
κολάζων παντοίαις κολάσεσι. Τοῦτο γὰρ ἐδήλου καὶ
δι' ἐτέρων, λέγων· Ἐταπείνουν ἐν νηστείᾳ νῆν
ψυχὴν μου, καὶ ἡ σὰρξ μου ἠλλοιωθῆ δι' ἔλαιον,
καὶ ἐοελαθόμην τοῦ φαγεῖν τὸν ἄρτον μου· ἀπὸ
φωνῆς τοῦ στεναγμοῦ μου ἐκολλήθη τὰ ὀστέα
μου τῇ σαρκί μου. Καὶ, Ἀσύσω καθ' ἐκάστην
τόκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τῆς
στρωμνῆς μου βρέξω. Οὕτως οὖν καὶ νῦν φησιν·
Οὐκ ἔστιν ἴσσις ἐν τῇ σαρκὶ μου ἀπὸ προσώπου
τῆς ὀργῆς σου. Ἀντὶ δὲ, τῆς ὀργῆς, συμφώνως ὅ-
τε Ἀκύλας καὶ ὁ Σύμμαχος, ἀπὸ προσώπου ἐμ-
βριμῆσεώς σου, ἠρμήνευσαν, Ἀπήρκει γὰρ μοι,
φησὶν, ἡ ἀπὸ τῶν σῶν θείων Γραφῶν ἐμβριμῆσις,
καὶ ἡ διὰ τοῦ σοῦ προφήτου Νάθαν ἀπειλή. Διὸ ἀπὸ
προσώπου τῆς ἐμβριμῆσεώς σου ἐμαυτὸν οὕτως ἐτι-
μωρησάμεν, ὡς κολάσαι τὴν ἐμαυτοῦ σάρκα, καὶ τὰ
ὀστέα μου μὴ ἔχειν εἰρήνην Ἀπὸ προσώπου τῶν
ἀμαρτιῶν μου. Ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος, Διὰ τὰς ἀμαρ-

A tam jure recusasse. *Ne enim, inquit, in furore tuo arguas me, Domine, neque in ira tua corripias me. Quamobrem? Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi.* Nam tela abs te immissa, quæ iram et furorem præverterunt, sufficienter de me supplicium sumunt, ac satis me castigant. Quare supplex petit, ne aliam iram aut furorem experiatur, *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi*; aut secundum Symmachum, *Attingunt me.*

3. *Et confirmasti super me manum tuam.* Manum autem Domini ipsum ferientem, eam quæ in Jobo declarata est intellige. Hæc autem Domini manus e fundamentis excussit omnem Davidis domum, cum Ammonem quidem, filiorum natu maximum, sororis amore insanientem reddidit, Absalonem vero in fratrem ira accendit, adeo ut Ammonem neci traderet, et posthac in patrem ipsum rebella- ret. Sed et reliqua omnia in historia prodita, manus sunt quæ hic indicata est. Manus tua tetigit me per calamitates alias aliis succedentes. Sup- plico, inquit, ut ne alio furore arguar, neve ira pe- jori corripiar. Nec hæc solum, sed ea etiam quæ subjunguntur, et quæ docet, exinde dicens: *Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ: non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.* Ego, inquit, præverti, nec exspectavi ut quis externus meum corpus castiget, ulcere malo excruciavi me ipse, meamque carnem per quam a me admissum peccatum est, suppliciis tradidi, ultionem de me sumens, ac me omnis generis cruciatibus puniens. Hoc enim aliis quoque verbis indicabat, dicens: *Humiliabam in jejunio animam meam*³; et: *Caro mea immutata est propter oleum*⁴; et: *Oblitus sum comedere panem meum; a voce gemitus mei adhæserunt ossa mea carni meæ*⁵; et: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo*⁶. Sic itaque et nunc ait: *Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ.* Porro pro, *Ira*, Aquila et Symmachus, *A facie fremitus tui*, similiter inter- pretati sunt. Satis enim, inquit, mihi erat fremitus ille qui divinis tuis Scripturis enuntiatur, et com- minatio per prophetam tuum Nathan facta. Quare a facie fremitus tui ita multavi me ipsum, ut car- nem meam castigaverim, et ossa mea non habeant pacem, *A facie peccatorum, meorum*: pro quo Sym- machus, *Propter peccata mea*, interpretatus est. **VERS. 5-7.** *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt*

³ Psal. xxxiv, 13. ⁴ Psal. cviii, 24. ⁵ Psal. ci, 5, 6. ⁶ Psal. vi, 7.

(48) Editi et mss. παραλαβόντα. Sed cum illud, παραλαβόντα, huic loco convenire vix possit, emendat Combesisius, legitque προλαβόντα· cujus conjecturam, si vel unus ms. faveret, amplecteremur haud inviti. Ita edidimus, uti editum invenimus in Commentariis Eusebii.

(49) Colb. primus cum Reg. secundo, νόει.

(50) Ita editi cum Reg. quarto. Alii tres mss.

αὐτόν. Statim Reg. tertius cum Colb. sexto, πρ-
ρεσταμένα.

(51) Ita Reg. secundus. Editi cum aliquot mss.
addunt διὰ.

(52) Reg. tertius, κολάσει. Mox Reg. secundus,
δι' ἐτέρων λόγων ἐταπείνουν. Ibidem Colb. sextus,
ἐν νηστείαις.

*super me. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ. Miser factus sum, et curvatus sum usque in finem valde. Quandoquidem ait, hæc a me perpetrata sunt, ob id Miser factus sum, et curvatus sum usque in finem, et tota die contristatus ingrediebar. Jam vero per hæc declarat quæ passus sit, et quomodo de seipso pœnas sumpserit, non de uno peccato accusans se, sed de multis acervatim, iisque tantis, ut neque **366** intus abscondantur in anima sua, neque intra corpus lateant, sed ipsum supergressa sint, adeo ut omnibus jam nota sint ac perspecta. Igitur in principio sermonis, ipse sui ipsius erat accusator; idque coram omnibus, ut in ipso illud impleri posset: Justus accusator est sui ipsius⁷, præveniens quemcunque hominem accusatorem. Ipse quidem sese condemnavit, sed omne inimicorum os oppilavit, cum nihil aliud adversus eum dicere possent. Docet autem nos hic sermo, ut ne nostra ipsorum mala obtegamus: neque peccata tanquam nigredinem quamdam ac putredinem in imo animæ recessu contineamus, cauterio notam conscientiæ inurentes. Quemadmodum in febribus. Et vero febris, dum intro et in penitissimis partibus serpit, morbum graviolem efficit: si vero in apertum prodit, spem declinationis ostendit: sic et animæ contingit. Quin etiam aliud quid expertum se fuisse docet David, dicens: *Sicut onus grave gravatæ sunt super me.* Nam ejus facinora gravabant ipsius conscientiam, ita ut ob animi generositatem ac candorem, illa ferre non posset. Qui enim præfractus est, et induratus, secundum duritiam suam, et impœnitens cor, congerit sibi ipse iram in die iræ⁸, quippe qui peccatum peccato adjungat, suaque adaugeat mala. *Cum enim venerit peccator in profundum malorum, contemnit⁹:* contra, vir probus etiamsi semel aliquando lapsus fuerit per quamdam diaboli subreptionem, maximopere gravatur ejus conscientia, ut nec tacere, nec suum malum occultare valeat. *Ex abundantia enim cordis os loquitur¹⁰.* Hinc cum silentium ei intolerandum esset, ea quæ ipsum premebant, patefecit, dicens: *Sicut onus grave gravatæ sunt super me, videlicet iniquitates meæ.* Et rursus: *Putruerunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ.* Insipientiam autem, insipientem actionem ab insipientia ortam nominat. Omne enim peccatum per insipientiam admittitur; virtus autem cum sit ipsa prudentia, quæcunque secundum ipsam fiunt, hæc laude ac virtute digna declarat. Sed et ea quæ ex prudentia fiunt, pariunt animæ sanitatem: insipientia vero vulnera ac vibices infert. Qui igitur in peccatis perseverant, gaudentque in ipsis et dele-*

⁷ Prov. xviii, 17. ⁸ Rom. ii, 5. ⁹ Prov. xviii, 3.

(53) Ita Colbertini primus et sextus et Reg. quintus eum editione Basil. At deest σφόδρα in editis et in uno aut altero ms. et apud LXX.

(54) Reg. secundus, αὐτάς. Mox quatuor mss., παρὰ τοῖς πᾶσιν ἑαυτόν. Vox ἑαυτόν deesse quidem

τίας μου. Ὅτι αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλὴν μου, ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ. Προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου, ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου. Ἐταλαιπώρησα, καὶ κατεκάμφθην ἕως τέλους σφόδρα (53). Ἐπειδὴ τὰδε μοι, φησὶ, πέπρακται, διὰ τοῦτο Ἐταλαιπώρησα, καὶ κατεκάμφθην ἕως τέλους, καὶ ἄλλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐπορευόμην. Διὰ τούτων δὲ παρίστησιν ἃ πέπονθε, καὶ ὅπως ἑαυτὸν ἐτιμωρεῖτο, οὐ μίαν ἑαυτῶν κατηγορῶν ἀμαρτίαν, ἀλλ' ἀθρόως πολλὰς, καὶ τοσαύτας, ὡς μηδὲ ἕνδον κρύπτεσθαι ἐν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, μηδὲ, εἴσω τοῦ σώματος λαμβάνειν, ἀλλ' ὑπερβεβηκέναι αὐτοῦ (54), ὥστε καὶ πᾶσιν αὐτάς γνωρίζεσθαι. Αὐτὸς γοῦν ἦν κατήγορος ἑαυτοῦ ἐν πρωτολογίᾳ, καὶ παρὰ τοῖς πᾶσιν, ὡς ἂν πληρωθεῖν ἐπ' αὐτῶν Δίκαιος ἑαυτοῦ κατήγορος, φθάνων πάντα ἄνθρωπον κατήγορον. Αὐτὸς μὲν ἑαυτὸν κατέκρινε, πᾶν δὲ ἐχθρῶν ἀπέφραττε στόμα, μὴ ἔχόντων ἕτερόν τι κατ' αὐτοῦ λέγειν. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς ὁ λόγος μὴ κρύπτειν τὰ ἑαυτῶν κακά, μηδὲ, ὡσπερ τινὰ μελανίαν καὶ σῆψιν, κατὰ βάθους τῆς ψυχῆς συνέχειν τὰ ἀμαρτήματα, τὴν συνείδησιν καυτηριαζομένους. Ὡσπερ ἐπὶ τῶν πυρετῶν, εἴσω μὲν καὶ κατὰ βάθους χωρῶν ὁ πυρετὸς, μείζονα τὴν νόσον ἐργάζεται, προκόψας δὲ τοῦ μφανῆς, ἐλπίδα παρακμῆς ὑποφαίνει· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἂν γένοιτο. Καὶ ἄλλο δὲ τι διδάσκει περὶ ἑαυτοῦ γεγονὸς ὁ Δαβὶδ, λέγων· Ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ. Ἐβάρει γὰρ αὐτοῦ τὴν συνείδησιν τὰ τετολμημένα αὐτῶν, ὡς μὴ δύνασθαι βαστάζειν αὐτὰ δι' εὐγένειαν καὶ εὐγνωμοσύνην ψυχῆς. Ὁ μὲν γὰρ ἀτεράμνων καὶ ἀπόσκληρος, κατὰ τὴν σκληρότητα ἑαυτοῦ (55) καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζει ἑαυτῶν ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, ἐπισπώμενος ἀμαρτίαν ἐφ' ἀμαρτίας, αὖξων τὰ ἑαυτοῦ κακά· Ὅταν γὰρ ἔλθῃ ἀμαρτωλὸς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ· ὁ -ὲ εὐγνώμων, εἰ καὶ ἄπαξ ποτὲ ὀλισθήσειε κατὰ τινος τοῦ διαβόλου συναρπάγην, δεινῶς βαρεῖται τὴν συνείδησιν, ὡς μὴ δύνασθαι σιγᾶν, μηδὲ κρύπτειν τὸ ἑαυτοῦ κακόν. Ἐκ περισσεύματος γοῦν καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ. Ὅθεν μὴ φέρων σιωπᾶν, ἐξέφηνε τὰ συνέχοντα αὐτόν, λέγων· Ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ· δῆλον δὲ, ὅτι αἱ ἀνομίαι μου. Καὶ πάλιν· Προσώζεσαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου. Ἀφροσύνην δὲ ὀνομάζει τὴν ἀφρονα πράξιν ἐξ ἀφροσύνης γενομένην. Πᾶν γὰρ ἀμάρτημα κατὰ ἀφροσύνην γίνεται· ἀρετὴ δὲ οὔσα ἢ φρόνησις. πάντα τὰ καθ' ἑαυτὴν πραττόμενα ἐπαίνου καὶ ἀρετῆς ἄξια ἀποφαίνει. Ἀλλὰ καὶ ὑγείας ἐστὶ τῇ ψυχῇ ποιητικὰ τὰ κατὰ φρόνησιν γινόμενα· ἢ δὲ ἀφροσύνη τραύματα καὶ μώλωπας ἀπεργάζεται. Οἱ μὲν οὖν

¹⁰ Matth. xii, 34.

hic aliquid certo indicat: sed quid desit, cum ex mss. nihil adjuvemur, dicere non possumus.

(55) Reg. tertius, αὐτοῦ. Statim idem codex, ἐφ' ἀμαρτίας. Subinde tres mss. εἰς βάθη. Editi βάθος.

ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἐπιμένοντες, χαίροντες ἐπ' αὐτοῖς καὶ ἐνηδόμενοι, χοίροις ἐοίκασιν ἐγκυλιόμενοις βορβόρω· ὁ δὲ εἰς ἀπαξ ὀλισθήσας, ἔπειτα ἀναλαβὼν ἑαυτὸν, καὶ (56) τὴν μισρὰν ἐκείνην πράξιν ὡς δυσώδη καὶ ἀκάθαρτον βδελύσσεται. Τοιοῦτόν τι πεπονθὼς ὁ Δαβὶδ, ὑπὸ συνχισθήσεως ὑγινοῦς ὁμολογεῖ, λέγων· Προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου. Ἐπεὶ τοίνυν ὑπερήρθησαν αἱ ἀνομίαι μου πληθυνθεῖσαι, καὶ τῆς κεφαλῆς ἀνώτερα γενόμενα (57) ἐδοκρύνθησαν ἐπ' ἐμὲ, καὶ προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν· τούτου χάριν ἰατρεύων ἑμαυτὸν, Ἐνταλαιπώρησα, καὶ κατεκάμφθην ἕως τέλους· καὶ οὐδὲ πρὸς μίαν ἡμέραν, οὐδὲ πρὸς βραχεῖαν ὥραν, ἀλλὰ Πᾶσαν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐπορευόμην, ἦ, κατὰ τὸν Συμμαχόν, σκυθρωπὸς περιεπάτου· οὐκ ἀδιαφορῶν ἐπὶ τῶν πεπραγμένων μοι, οὐδ' οἷα βασιλεὺς ἐπαϊρόμενος, διὰ τὸ μηδεὶ κριτῇ ὑποκεῖσθαι· διὰ δὲ τὸν σὸν φόβον καὶ τὴν σὴν ἐμβρίμησιν, ὅλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐπορευόμην.

4. Ὅτι αἱ ψόαι μου ἐπλήσθησαν ἐμπαιγμάτων, καὶ οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου. Ἐκακώθην καὶ ἐταπεινώθην ἕως σφόδρα, ὠρυόμην ἀπὸ στεναγμοῦ τῆς καρδίας μου. Κύριε, ἐναντίον σου πᾶσα ἡ ἐπιθυμία μου, καὶ ὁ στεναγμός μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἀπεκρύβη. Ἄντι τοῦ, αἱ ψόαι μου ἐπλήσθησαν ἐμπαιγμάτων, ὁ Ἀκύλας, ὅτι ἐπληρώθησαν αἱ λαγόνες ἀτιμίας (58), ὁ δὲ Σόμματος, ὅτι αἱ ψόαι μου ἐπλήσθησαν ἀτιμίας, ἐκδεδώκασιν. Καὶ διὰ τοῦτο εἰς ὑπόμνησιν ἐλθὼν τῆς αἰσχυρᾶς καὶ ἀτίμου πράξεως, τῷ ἐβρῶσθαι αὐτῷ τὸ τῆς ψυχῆς αἰσθητήριον, ταῦτα ἔλεγε· Προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου. Διὰ τί δὲ προσώζεσαν, ἐπάγει, λέγων· Ὅτι αἱ ψόαι μου ἐπλήσθησαν ἐμπαιγμάτων, ἦ, αἱ λαγόνες μου ἀτιμίας· ἠνίξατο δὲ διὰ τούτων τὸ εἶδος τῆς αἰσχυρᾶς πράξεως. Εἶτα ἑαυτὸν ἀνακτώμενος ἔλεγεν· Οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου, Ἐπειδὴ γὰρ αἱ ψόαι μου ἐπλήσθησαν ἐμπαιγμάτων, διὰ τοῦτο, φησὶν, εἰς μετάνοιαν τῶν πεπραγμένων ἐλθὼν, τὴν ἑμαυτοῦ σάρκα κολάζω καὶ τιμωροῦμαι· διὸ φημι· Οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου· ὡς ἂν δυνηθεῖη ποτὲ κατορθώσας εἰπεῖν· Εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος φθείρεται (59), ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται. Καὶ ἀνωτέρω δὲ ἔλεγεν· Οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου, καὶ οὐκ ἔστιν εἰρήνη ἐν τοῖς ὀστέοις μου. Εἶτα ἐπάγει· Ἐκακώθην καὶ ἐταπεινώθην ἕως σφόδρα. Τοῦτο δὲ ἐτέρως ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐδήλου, φήσας· Ἐταλαιπώρησα, καὶ κατεκάμφθην ἕως τέλους. Ἴδιον ἀνδρῶν συνετῶν, τὸ μὴ ἐπαίρεσθαι ἐπὶ τοῖς κατὰ πρόληψιν καὶ συναρπαγὴν ἁμαρτανόμενοις, ἀλλ' αἰδεῖσθαι καὶ ἐρυθριᾶν, καὶ τὴν συνείδησιν πλήττεσθαι, καὶ ταπεινοῦσθαι. Ὁ μὲν γὰρ Δαβὶδ πρὸς τούτοις ἐπιλέγει·

¹¹ II Cor. iv, 16.

(56) Reg. secundus. ἑαυτὸν, οὗτος.

(57) Editi, γινόμενα. At quatuor mss. γενόμενα.

(58) Ita quatuor mss. At editi, αἱ λαγόνες μου ἀτι-

ctantur, porcis sese in luto provolventibus sunt con-

similes: qui vero semel lapsus, postea ad se re-

versus est, jam improbam illam actionem ut fetidam

et impuram abominatur. Tale quid passus David,

ex sana conscientia confitetur, dicens: *Putruerunt*

et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ

meæ. Cum igitur meæ iniquitates multiplicatæ, su-

pergressæ sint, ac capite superiores factæ, gravatæ

sint super me, et putruerint et corruptæ sint: pro-

pterea medens mihi ipsi, *Miser factus sum, et cur-*

vatus sum usque in finem. Atque neque ad unum

diem, neque ad brevem horam, sed *Omni die con-*

tristatus ingrediebar. Aut juxta Symmachum, *Tri-*

stis abambulubam quippe qui circa ea quæ a me

patrata sunt, non essem indifferens, nec elatus

essem ut rex, propterea quod judici nulli subessem;

at vero ob tuum timorem et tuam indignationem,

tota die constrictatus ingrediebar.

367 4. VERS. 8-10. *Quoniam lumbi mei impleti*

sunt illusionibus, et non est sanitas in carne mea.

Afflictus sum et humiliatus sum nimis, rugiebam a

gemita cordis mei, Domine, ante te omne desiderium

meum, et gemitus meus a te non est absconditus. Pro

hoc. *Lumbi mei impleti sunt illusionibus*, Aquila

quidem, *Quoniam impleta sunt illa mea ignominia*,

Symmachus vero, *Quoniam lumbi mei impleti sunt*

ignominia, interpretati sunt. Et eam ob causam,

turpis ac ignominiosi facinoris recordatus, obfir-

mato animæ suæ sensu, hæc dicebat: *Putruerunt*

et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ

meæ. Cur autem putruerunt, addit, dicens: *Quo-*

niam lumbi mei impleti sunt illusionibus, vel, *Illa*

mea ignominia. Per hæc autem innuit turpis facti

speciem. Deinde resarciens sese, aiebat; *Non est*

sanitas in carne mea. Quoniam enim lumbi mei im-

pleti sunt illusionibus, idcirco, inquit, pœnitens

facti, castigo plectoque carnem meam. Quapropter

dico: *Non est sanitas in carne mea*. Ut aliquando

queat emendatus dicere: *Licet is, qui foris est, noster*

homo corrumpatur; tamen is qui intus est, renova-

*tur*¹¹. Sed et superius aiebat: *Non est sanitas in*

cerne mea, et non est pax ossibus meis. Deinde sub-

dit: *Afflictus sum et humiliatus sum valde*. Hoc au-

tem paulo ante aliter expressit, his verbis: *Miser*

factus sum, et curvatus sum usque in finem. Virorum

prudentium proprium est, de peccatis per præoc-

cupationem et subreptionem admissis non efferrî,

sed pudore affici, et erubescere, et conscientia pungi,

ac humiliari. His igitur David subjungit: *Rugiebam*

a fremitu cordis mei. Aut secundum Aquilam: *Fre-*

mebam a fremitu cordis mei. Non enim ut multis

notus fiam, labiis confiteor: verum intus in ipso

μίας ἐκδέδωκε. Καὶ διὰ. Reg. secundus cum edi-

tione Basil., διὰ τούτων.

(59) Colbertini primus et sextus, διαφθείρεται. Mox

quatuor mss., εἶτα ἐπιλέγει.

corde, oculis clausis, tibi soli abscondita conspicienti ostendo meos gemitus, atque in meipso rugio. Neque enim longis sermonibus mihi opus erat ad confessionem: siquidem cordis mei gemitus, et transmissi ex intimo animi sensu ad te Deum questus ad confessionem sufficiebant. Quin etiam desiderium coram te, Domine, bonum erat, et hoc ipsum meam salutem inspectabat. Etenim, cum cupidus essem malorum, tum coram te meum desiderium non erat; sed hoc tempore, quo omnia facio humiliatus, et rugiens a gemitu cordis mei, teque Deum servatorem ac medicum assequi desiderans, coram te est desiderium meum, nec suspiriorum meorum causam ignoras. Compertum enim ac perspectum est tibi, me suspiria humanitatem tuam decentia emittere; quandoquidem peccatoris mortem non vis, sed pœnitentiam ipsius.

σου ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία μου, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν ἐμῶν στεναγμῶν οὐκ ἀγνοεῖς. Οἶσθα γὰρ, ὅτι πρέποντα τῇ σου (61) φιλανθρωπία στεναγμὸν ἀναπέμπω· ἐπεὶ μὴ βούλη τὸς θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ.

5. Quapropter dico: *Et gemitus meus a te non est absconditus.* VERS. 11 13. *Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea, et lumen oculorum meorum, et ipsum non est mecum. Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt, et steterunt. Et qui juxta me erant, de longe steterunt; et vim faciebant qui quærebant animam meam. Et qui inquirebat mala mihi, locuti sunt vanitates, et dolos tota die meditabantur.* **368** Cum in titulo significaverit, psalmum in recordationem esse, jure præterita reputat, et quæ sibi jam olim contingerant, in memoriam revocat. Docet autem qualem in conditionem per peccati lapsum devenerit, cujus gratia totam hanc confessionem edit. *Miser igitur factus sum, et curvatus sum, et contristatus ingrediebar, et humiliatus sum, et rugiebam a gemitu cordis mei.* In hæc omnia incidi: quippe per aliquod tempus. *Cor meum conturbatum est, et dereliquit me virtus mea, et lumen oculorum meorum, et ipsum non est mecum.* Nam peccati tempore, intelligendi vis qua præditus erat, non parvam perpessa est perturbationem, confusa et obscurata ab eo qui ei peccati auctor fuerat, adeo ut etiam in insipientiam delaberetur. Quapropter superius dixit: *Pu- truerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ.* Conturbatum est itaque cor ejus, quando in insipientia fuit, et a virtute prudentiæ excidit, atque insipientiæ opera patravit. Tunc autem et dereliquit eum virtus ipsius. Non enim amplius dicere poterat: *Omnia possunt in eo qui me confortat* Christo ¹². victus scilicet a cupiditate, ac

A Ὁρούμην ἀπὸ στεναγμοῦ τῆς καρδίας μου, ἢ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Ἐβρουχόμεν ἀπὸ βρυγμοῦ τῆς καρδίας μου. Οὐ γὰρ ἵνα τοῖς πολλοῖς φανερὸς γένωμι, τοῖς χείλεσιν ἐξομολογοῦμαι· ἔνδον δὲ ἐν αὐτῇ τῇ καρδίᾳ, τὸ ὄμμα μύων, σοὶ μόνῳ τῷ βλέποντι τὰ ἐν κρυπτῷ τοὺς ἑμαυτοῦ (60) στεναγμοὺς ἐπιδεικνύω, ἐν ἑμαυτῷ ὠρούμενος. Οὐδὲ γὰρ μακρῶν μοι λόγων χρεία ἦν πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν· ἀπῆρ- κουν γὰρ οἱ στεναγμοὶ τῆς καρδίας μου πρὸς ἐξομολόγησιν, καὶ οἱ ἀπὸ βάθους ψυχῆς πρὸς σὲ τὸν Θεὸν ἀναπεμπόμενοι ὄδυρμοι. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιθυμία καλῆ οὕσα ἐναντίον σου ἦν, Κύριε, καὶ αὕτη δὲ ἦν ἡ περὶ τῆς ἑμαυτοῦ σωτηρίας. "Ὅτε μὲν γὰρ κακῶν γέγονα ἐπιθυμητής, οὐκ ἐναντίον σου ἦν ἡ ἐπιθυμία μου· νυνὶ δὲ, ὅτε πάντα πράττω ταπεινούμενος καὶ ὠρού- μενος ἀπὸ στεναγμοῦ τῆς καρδίας μου, καὶ σοῦ τοῦ Θεοῦ σωτῆρος καὶ ἱατροῦ τυχεῖν ἐπιθυμῶν, ἐναντίον

B Θεοῦ σωτῆρος καὶ ἱατροῦ τυχεῖν ἐπιθυμῶν, ἐναντίον

C 5. Διὸ φημι· Καὶ ὁ στεναγμὸς μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἀπεκρύβη. Ἡ καρδία μου ἐταράχθη, ἐγκατέλιπέ με ἡ ἰσχὺς μου, καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου, καὶ αὐτὸ οὐκ ἔστι μετ' ἐμοῦ. Οἱ φίλοι μου καὶ οἱ πλησίον μου ἐξ ἐναντίας μου ἤγγισαν καὶ ἔστησαν. Καὶ οἱ ἔγγιστά μου ἀπὸ μακρόθεν ἔστησαν· καὶ ἐξεβιάζοντο (62) οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν μου· καὶ οἱ ζητοῦντες τὰ κακά μοι ἐλάλησαν ματαιότη- τας, καὶ δολιότητας ὄλην τὴν ἡμέραν ἐμελέτησαν. Προεπιστηνόμενος ἐν τῇ προγραφῇ, ὡς ἄρα εἶη εἰς ἀνάμνησιν, εἰκότως ἀναπεμπάζεται (63), καὶ τῇ μνήμῃ τὰ πάλαι αὐτῷ συμβεβηκότα ἐπανα- λαμβάνει. Διδάσκει δὲ ἐν οἷς γέγονεν, ἐν τῷ τῆς ἀμαρτίας ὀλισθηματι περιπεσῶν· οὐ χάριν καὶ τὴν πᾶσαν ποιεῖται ἐξομολόγησιν. Ἐταλαιπώρησα οὖν, καὶ κατεκάρφην, καὶ σκυθρωπάζων ἐπορευόμεν, καὶ ἐταπεινώθην (64), καὶ ὠρούμην ἀπὸ στενα- γμοῦ τῆς καρδίας μου. Εἰς πάντα ταῦτα ἐλήλυθα· ἐπειδὴ γὰρ καιρῷ τινι Ἡ καρδία μου ἐταράχθη, καὶ ἐγκατέλιπέ με ἡ ἰσχὺς μου, καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου, καὶ αὐτὸ οὐκ ἔστι μετ' ἐμοῦ. Κατὰ γὰρ τὸν τῆς ἀμαρτίας καιρὸν, οὐ μικρὰν ὑπ- ἔμεινεν αὐτοῦ ταραχὴν τὸ διανοητικόν, συγχυθὲν καὶ σκοτωθὲν ὑπὸ τοῦ τὴν ἀμαρτίαν ἐνεργοῦντος, ὡς καὶ εἰς ἀφροσύνην πεσεῖν· Διὸ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγε· Προσ- ὤψεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές, μοῦ ἀπὸ προσ- ὤπου τῆς ἀφροσύνης μου. Ἐταράχθη τοίνυν ἡ καρδία αὐτοῦ, ὅτε ἐν φροσύνῃ ἐγεγόνει, καὶ τῆς μὲν κατὰ τὴν φρόνησιν ἀρετῆς ἐξέπιπτεν ἔργα δὲ ἀφρο- σύνης ἔπραττε. Τότε δὲ καὶ ἐγκατέλιπεν αὐτὸν ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ· οὐκέτι γὰρ οἶός τε ἦν λέγειν· Πάντα

¹² Phinp. iv, 13.

(60) Sic quatuor mss. At editi, ἐν ἑμαυτῷ. Statim iidem mss., ἐπιδεικνύω. Paulo post Reg. secundus, ἐν ἐμοὶ ὠρούμενος.

(61) Codices tres σῆ. Mox duo mss., βούλει.

(62) Colb. sextus. ἐξεβιάσαντο.

(63) Editi et nostri mss., ἀναπέμπεται, *illuc remittitur*. Sed cum non videamus remitti hic lectorem ad inscriptionem psalmi, vix, meo quidem judicio, dubium esse potest, quin ea lectio in falsis

ponenda sit, Restituendum igitur censuimus hunc locum ex Eusebio, apud quem ἀναπεμπάζεται editum invenimus. Hoc est, *præterita reputat*. Certe nominis similitudo ut fefellerat librariorum, ita ipsum interpretem Eusebii fefellerit, qui sic vertit, *illuc remittitur*. Ibidem duo mss., τὰ παλαιά. Rursus hoc ipso in loco Reg. secundus, ἐπαναλαμβάνων.

(4) Reg. secundus, ἐταπεινώθην ἕως σφόδρα.

ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ, νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ ἐξατονήσας. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν κατορθούντων· Τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής· ἐπὶ δὲ τῶν νικωμένων ἡ σὰρξ κατεπαίρεται καὶ κατισχύει, ἀτονεῖ δὲ καὶ ἐξασθενεῖ ἡ ψυχὴ. Τότε οὖν, φησὶν, ὅτε ἡμάρτανον, ἡ καρδία μου ἐταράχθη, καὶ ἐγκατέλιπέ με ἡ ἰσχύς μου, καὶ ἄλλο τι χαλεπὸν περὶ ἐμὲ γέγονε (65). Τὸ γὰρ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου (τοῦτο δὲ ἦν τὸ προφητικὸν Πνεῦμα, τὸ φωτίζον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὴν ὄρασιν), καὶ αὐτὸ οὐκ ἦν μετ' ἐμοῦ, καταλείψαν με καὶ ἀναχωρήσαν, Ἐπεὶ εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι κατάχρευσ ἀμαρτίας. Ἄγιον γὰρ Πνεῦμα παιδείας φεύξεται δόλον, καὶ ἀπαναστήσεται (66) ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων. Ἀναχωρήσαν τοίνυν ἀπ' αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔρημον αὐτὸν κατέλιπεν μετὰ τὸ παραχθῆναι αὐτοῦ τὴν καρδίαν, καὶ ἐξατονήσαι αὐτοῦ τὴν ἰσχύ. Τότε γὰρ καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἔρημον αὐτὸν εἶασεν. Ἀλλὰ καὶ οἱ πρότερον αὐτοῦ φίλοι, καὶ οἱ πλησίον αὐτοῦ, οἱ τὸν πάντα χρόνον αὐτῷ συνόντες, ἔασαντες αὐτὸν, Μακρόθεν ἔστησαν, οὐκέτι αὐτῷ συνεῖναι βουλόμενοι, πρόβρωθεν ἀποκλαιόμενοι, ὡς ἔοικε, φίλου συμφορὰν. Τίνες δὲ ἦσαν, ἀλλ' ἢ οἱ ἐπὶ τοῖς προτέροις αὐτοῦ ἀγαθοῖς χεῖροντες, ἄγγελοι δηλαδὴ ἀγαθοὶ καὶ λειτουργοὶ Θεοῦ, τῇ τῶν ἀνθρώπων συγχαίρειν εἰωθότες σωτηρία; εἴ γε, ἐπὶ ἀμαρτωλῶν μετανοοῦντι, ἐν τοῖς οὐρανοῖς χαρὰ γίνεται· Καὶ παρεμβалеῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτόν. Καὶ οὗτοι οὖν πάντες οἱ τοῦ Δαβὶδ φίλοι, κατὰ τὸν τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ καιρὸν ἀνεχώρουν ἀποστρεφόμενοι· οὐ μὲν πάντῃ αὐτὸν κατελίμπανον, μακρὰν δὲ ἐστῶτες ἐπέστενον· ὁ δὲ καὶ αὐτὸ (67) διδάσκει, λέγων· Οἱ φίλοι μου καὶ οἱ πλησίον μου ἐξ ἐναντίας μου ἤγγισαν, καὶ ἔστησαν. Καὶ οἱ ἐγγιστά μου, ἀπὸ μακρόθεν ἔστησαν. Ὡν μακρὰν μου γενομένων, ἄλλοι τινὲς οἱ τὴν ἀμαρτίαν ἐνεργῶντες πλησίον μου γενόμενοι, ἐξεδιάζοντο, καὶ τῆς ἐμῆς ψυχῆς κατεπαίζον. Διὸ ἐπάγει, λέγων· Ἐξεδιάζοντο οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν μου· καὶ οἱ ζητοῦντες τὰ κακὰ μοι (68) ἐλάλησαν ματαιότητος, καὶ δολιότητος ὅλην τὴν ἡμέραν ἐμελέτησαν. Πάλαι γὰρ οὗτοι διψῶντες τοῦ ἐμοῦ αἵματος, καὶ ἐκ μακρῶν χρόνων εὐχόμενοι θεάσασθαι μου τὴν πτώσιν, ὡσανεὶ καιροῦ λαβόμενοι, ὅτε εἶδον καταλείψασάν με (69) τὴν ἰσχύ μου, καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου ἀναχωρήσάν μου, τοὺς τε φίλους μου καὶ τοὺς πλησίον μου μακρὰν μου γενομένους· παραχρῆμα ἐπιπηδήσαντες ἐξεδιάζοντο τὴν ψυχὴν μου, καὶ ὡς ἂν ἐθελόκαχοι, Ἐλάλησαν ματαιότητος, ἔνδον ὑποβάλλοντές μου τῇ ψυχῇ ματαίους λόγους. ἀλλὰ καὶ σὺν δόλῳ θέλγοντες καὶ ἀπατῶντες, ὡς ἐπὶ ἀγαθοῖς ἐδελέαζον, καθέλκοντές με εἰς τὴν ἀμαρτίαν. Διὸ ἐπάγει (70)· Καὶ δολιότητος ὅλην τὴν ἡμέραν ἐμελέτησαν.

¹³ Matth. xxvi, 41. ¹⁴ Sap. i, 4, 5. ¹⁵ Luc. xv, 7. ¹⁶ Psal. xxxiii, 8.

(65) Colb. primus, ἐγένετο.

(66) Codices tres, ἐπαναστήσεται. Mox editi, τοίνυν αὐτοῦ. Reg. secundus, τοίνυν ἀπ' αὐτοῦ, bene. Haud longe tres mss., καταλείλοιπε. Subinde Reg. tertius, ἐξατονήσαι αὐτοῦ τὴν ψυχὴν.

(67) Unus ms., αὐτός.

viribus destitutus. Etenim in iis, qui ex virtutis præscripto agunt, *Spiritus quidem promptus est, caro tamen infirma* ¹³; in iis vero, qui vincuntur, effertur caro, et invalescit, anima vero languet ac debilitatur. Tunc igitur, ait, cum peccavi, cor meum conturbatum est, dereliquitque me virtus mea, et aliud quidpiam grave mihi accidit. *Lumen enim oculorum meorum* (hoc autem erat propheticus Spiritus, qui visum animæ ipsius illustrabat), *et ipsum non erat mecum*: me quippe dereliquerat ac recesserat, *Quia in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet dolum, et auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu* ¹⁴. Itaque simul ut Spiritus sanctus ab illo recessit, reliquit eum desolatum, posteaquam conturbatum fuerat cor ejus, ac fractæ fuerant illius vires. Tunc enim et lumen oculorum ejus ipsum dereliquit desolatum. Imo etiam qui antea amici et proximi ejus erant, qui cum ipso omni tempore vixerant, eo relicto, *De longe steterunt*, cum nollent ultra cum ipso degere, sed procul, ut videtur, amici calamitatem deplorabant. Quinam autem illi, nisi qui de prioribus ejus bonis lætabantur, videlicet angeli boni ac ministri Dei, qui de hominum salute una gaudere solent? Quippe ob peccatorem pœnitentem gaudium in cœlis exoritur ¹⁵: *Et castra metabitur angelus Domini in circuitu timentium eum* ¹⁶. Et hi igitur omnes Davidis amici, peccati ipsius tempore recesserunt aversantes; non tamen penitus illum deseruerunt, at longe stantes lugebant. Docet sane id ipsum, dicens: *Amici mei et proximi mei adversum me approinquaverunt, et steterunt. Et qui juxta me erant, de longe steterunt*. Quibus procul me positus, alii quidam peccati auctores juxta me stantes, vim faciebant, et animæ **369** illudebant meæ. Ideo subdit: *Vim faciebant qui quærebant animam meam: et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates, et dolos tota die mediabantur*. Hi namque olim sitientes sanguinem meum, atque a longis retro temporibus peroptantes ruinam videre meam, quasi opportunitatem nacti, cum viderent virtutem meam me dereliquisse, et lumen oculorum meorum a me recessisse, amicos quoque meos et meos proximos procul a me remotos, confestim irruentes vim faciebant animæ meæ; atque, utpote malevoli, *Locuti sunt vanitates*, intus sermones vanos animæ meæ suggerentes, imo etiam dolose demulcentes, ac decipientes, quasi me ad bona inescabant, dum in peccatum me traherent. Idcirco subjicit: *Et dolos tota die meditabantur*.

(68) Ita multi mss. At editi, διὸ ἐπιλέγει, ἐξεδιάζοντο οἱ ζητοῦντες τὰ κακὰ μοι, haud integre.

(69) Sic Colb. primus cum Reg. secundo. Deerat μέ in editis.

(70) Ita mss. Editi vero, διὸ καὶ ἐπ. Reg. secundus διὸ ἐπιλέγει.

6. VERS. 14, 15. *Ego autem tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non operiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones.* Postquam qui quærebant animam meam, invenerunt ipsam, tum demum inventæ illuserunt, ac meis malis insultantes irruerunt; postea vanitates et dolos tota die loquebantur. Ad hæc mihi, meis amicis desolato, nihil suppetebat quod dicerem, quippe qui essem pudore repletus; quapropter tanquam surdus non audiebam. Imo ille ego qui quondam eram eloquentissimus, et præsentē sapientia instructus, factus sum tanquam surdus nequaquam audiens, et sicut mutus non aperiens os suum. Si quidem nullus mihi sermo ad defensionem succurrebat, nec ullo pacto inimicos, semel ab ipsis victus, alloqui valebam; sed eram *Ut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones.* Arguebar enim ipse, non autem arguebam, nec mihi verecundia cooperato inerat loquendi libertas. VERS. 16, 17. *Quoniam in te, Domine, speravi, tu exaudies, Domine Deus meus. Quia dixi: Ne quando supergaudeant mihi inimici mei: et dum commoventur pedes mei, super me magna locuti sunt.* Hæc utique mihi acciderunt. Quapropter factus sum tanquam surdus non audiens, et sicut mutus non aperiens os suum: et sicut homo non habens redargutiones; quod ad inimicos, tanquam ab his victus, nihil dicebam. Verum non propterea de meipso desperavi, at iterum collegi me ipse: qui a peccato quidem velut a morte resiluerim, ac confessionis remediis ulcus meum sanaverim. Quin et meas cicatrices ab insipientia mea putrefactas postulo curari. Ideo *In te, Domine, speravi:* mihi quippe non lidens, neque ullam aliam præter te spem præ oculis habens, hunc curationis modum mihi præscripsi. Cum igitur speraverim, Domine, spes autem non confundat¹⁷; ideo exaudi, quia vis tu misericordiam, neque vis mortem peccatoris, sed pœnitentiam ipsius¹⁸. Quia speravi in te, obsecro obtineam tuum auxilium: *Nequando supergaudeant mihi inimici mei.* Nondum enim omnino gavisī sunt; supergaudebunt autem, nisi tuam consequar misericordiam: sed ne supergaudeant mihi inimici mei, **370** qui jam antea cum commoverentur pedes mei, magna locuti sunt: ad te confugi, ac dico: *Non confundar in æternum¹⁹, neque irrideant me inimici mei²⁰.* Et rursus dico: *Ad te, Domine, clamabo, ne sileas a me, nequando taceas a me, et assimilabor descendentibus in locum²¹.* Et reliqua quæ in aliis psalmis a me va-

6. Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὡσεὶ ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ· καὶ ἐγενόμην ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων, καὶ οὐκ ἔχων (71) ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς. Ἐπειδὴ οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν μου, εὗρον αὐτήν, εἶθ' εὐρόντες κατέπαιζον, ἐπέβησαν δὲ ἐπιτωθάζοντες τοῖς ἐμοῖς κακοῖς· εἶτα ἐλάλουν ματαιότητος καὶ δολιότητος ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐπὶ τούτοις ἐγὼ ἔρημος γεγονὼς τῶν ἐμαυτοῦ φίλων, οὐδὲν εἶχον λέγειν, αἰσχύνης πεπληρωμένος· διὸ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον· ἀλλ' ὁ πάλαι λογιώτατος, καὶ τῇ παρουσίᾳ σοφίᾳ σεσοφισμένος γέγονα ὡσεὶ κωφὸς (72) οὐκ ἀκούων, καὶ ὡς ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ. Οὐδεὶς γὰρ μοι λόγος ἦν πρὸς ἀπολογία· οὐδ' εἶχόν τινα τοῖς ἐχθροῖς προσφθέγγεσθαι, ἅπαξ ὑπ' αὐτῶν νενικημένος· ἀλλ' ἤμην ὡς ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων, καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς. Ἠλεγχόμην γὰρ αὐτὸς, ἀλλ' οὐκ ἤλεγχον, οὐδὲ εἶχον παρρησίαν, αἰσχύνης κεκαλυμμένος. Ὅτι ἐπὶ σοί, Κύριε, ἤλπισα, σὺ εἰσακούσῃ, Κύριε ὁ θεὸς μου. Ὅτι εἶπον, μήποτε ἐπιχαρῶσί μοι (73) οἱ ἐχθροί μου· καὶ ἐν τῷ σαλευθῆναι πόδας μου, ἐπ' ἐμὲ ἐμεγαλοβόρημόνησαν. Τὰ δὲ (74) συμβεβηκότα μοι ταῦτα. Διὸ γέγονα ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἀκούων, καὶ ὡς ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ ἔχων ἐλεγμούς· διὸ οὐδὲν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἔλεγον, ὡς ἂν ὑπ' αὐτῶν νενικημένος. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀπέγνων ἐμαυτοῦ· συνῆγον δὲ πάλιν ἐμαυτὸν, τῆς μὲν ἀμαρτίας ὡς θανάτου ἀποπηδήσας, τοῖς δὲ τῆς ἐξομολογήσεως φαρμάκοις τὸ ἐμαυτοῦ (75) ἔλκος ἰώμενος. Καὶ τοὺς προσοζέσαντάς μοι μώλωπας ἀπὸ τῆς ἀφρόσύνης μου, θεραπείας τυχεῖν ἀξιώ. Διὸ Ἐπὶ σοί, Κύριε, ἤλπισα· οὐ γὰρ ἐμαυτῷ θαρρόων, οὐδὲ ἄλλην τινα ἐλπίδα θέμενος (76) πρὸ ὀφθαλμῶν ἢ σέ, τὰ τῆς ἰάσεως ὑπέγραφον ἐμαυτῷ. Ἐπειδὴ οὖν ἤλπισα, Κύριε, ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει, διὰ τοῦτο οἰσάκουσον, ὅτι θελητῆς ἐλέους εἰ σὺ, καὶ οὐ βούλει τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ. Διότι ἤλπισα ἐπὶ σέ, ἰκετεύω τῆς παρὰ σοῦ βοηθείας ἐπιτυχεῖν, Μὴ ποτε ἐπιχαρῶσί μοι οἱ ἐχθροί μου. Οὐπω μὲν γὰρ παντελῶς ἐχάρησαν· ἐπιχαροῦνται δὲ, εἰ μὴ τύχοιμι τοῦ σοῦ ἐλέους· ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπιχαρεῖσάν μοι οἱ ἐχθροί μου, οἱ ἤδη καὶ πρότερον ἐν τῷ σαλευθῆναι πόδας μου μεγαλοβόρημόνησαντες, ἐπὶ σέ κατέφυγον, καὶ φημι· Μὴ καταισχυθῆναι εἰς τὸν αἰῶνα, μηδὲ καταγελασάτωσάν μου (77) οἱ ἐχθροί μου. Καὶ πάλιν φημί· Πρὸς σέ, Κύριε, κεκράξομαι, μὴ παρασιωπήσης ἀπ' ἐμοῦ, μὴ ποτε παρασιωπήσης ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ὁμοιωθῆσομαι τοῖς καταβαίνουσιν εἰς λάκκον. Καὶ τὰ λοιπὰ ἐν τοῖς ἑτέροις

¹⁷ Rom. v, 5. ¹⁸ Ezech. xviii, 23, 32. ¹⁹ Psal. xxx, 1. ²⁰ Psal. xxiv, 3. ²¹ Psal. xxvii 1.

(7) Ita Colb. sextus cum editione Basil. At nostra editio Paris., ἔχω. Statim idem codex, κατέπαιζαν.

(72) Editi et mss. nonnulli, ὡσεὶ κωφὸς καὶ ὡς, non integre. At Reg. tertius ut in contextu, bene.

(73) Sic mss. tres. Editi, με.

(74) Cod. 476, τάδε.

(75) Duo mss., ἑαυτοῦ.

(76) Reg. secundus, θεώμενος. Statim Colbertini primus et sextus cum Reg. tertio, καταισχύνεται.

(77) Sic Reg. secundus. Editi et mss. nonnulli, με. Illud quod mox sequitur, μήποτε παρασιωπήσης ἀπ' ἐμοῦ, deest quidem in editis, sed in mss. reperitur.

ψαλμοῖς διαφόρος μοι λελεγμένα (78), ἐν τῇ πρὸς σὲ ἱκετηρία συνάγων, τῆς παρούσης βοηθείας τυχεῖν ἀξιῶ. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα σαλευθῆναί μου συνέβη τοὺς πόδας, καθ' ὃν καιρὸν ἡ καρδία μου ἐταράχθη, καὶ ἐγκατέλιπέ με ἡ ἰσχύς μου, καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου οὐκ ἦν μετ' ἐμοῦ, ἀλλ' οὐ πάντη περιετράπην, οὐδὲ πτώμα ἔπεσον τοιοῦτοο, οἷον οἱ ἀποστάται (79) γενόμενοι. Ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, ἐν τῷ σαλευθῆναί μου, ἐπ' ἐμὲ ἐμεγαλοφρόνησαν οἱ ἐχθροί μου, ἵνα μὴ μείζονως ἐπικροτήσωσι κατ' ἐμοῦ, ἐπὶ σὲ κατέφυγον ὡς ἐπὶ λιμένα σωτηρίας, τὸν καὶ τὰ ἀνίατα παρὰ ἀνθρώποις τῆς ψυχῆς πάθη ἰάσασθαι δυνάμενον.

7. Ὅτι ἐγὼ εἰς μάστιγας ἔτοιμος, καὶ ἡ ἀληθῶν μου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διαπαντός. Ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ ἀναγγελῶ καὶ μεριμνήσω ὑπὲρ τῆς ἀμαρτίας μου. Καταρχὰς εἰπὼν (80), Μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, ἐπὶ τοῦ παρόντος φησὶν. Ὅτι ἐγὼ εἰς μάστιγας ἔτοιμος. Οὐκοῦν τὴν μὴν ὀργὴν παραιτεῖται καὶ τὸν θυμὸν, ἔτοιμος δὲ μαστίζεσθαι εἶναι λέγει· οἷδε γὰρ, ὅτι Ὁν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται. Διὸ καὶ (81) ἔφερε γενναίως τὰς μάστιγας τὰς διὰ τῶν ἐπαλλήλωτ συμφορῶν μετὰ τὸ ἀμάρτημα συμβεβηκυίας αὐτῷ, ἃς ἡ ἱστορία τῶν Βασιλειῶν περιέχει. Καὶ ἡ ἀληθῶν μου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διαπαντός. Οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ λήθην ποιοῦνται τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων, ἀδιαφοροῦντες ἐπ' αὐτοῖς, καὶ καταφρονοῦντες, ὡς μηδεμιᾶς ἐκδικήσεως γενησομένης· ὁ δὲ τὸ δικαστήριον τοῦ Θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν διαπαντός ἔχων, καὶ πεπεισμένος, ὅτι πάντες παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ὃ (82) ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε φαῦλον· ἐν ἀγωνίᾳ καθέστηκε πάντοτε, καὶ τὴν ἀληθῶνα τὴν ἐν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, ταύτην ἰάσασθαι φροντίζων, αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγορεῖ διὰ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐξνμολογήσεων. Διὸ φησιν· Ἡ ἀληθῶν μου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διαπαντός, ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ ἀναγγελῶ, καὶ μεριμνήσω ὑπὲρ τῆς ἀμαρτίας μου. Ηιστιῆς δὲ ψυχῆς καὶ ἀκριβῶς πεπεισμένης περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ τυγχάνουσιν αἱ τοιαῦται φωναί. Οἱ δὲ ἐχθροί μου ζῶσι, καὶ κεκραταίνονται ὑπὲρ ἐμέ· καὶ ἐπληθύνθησαν οἱ μισοῦντές με ἀδίκως. Οἱ ἀνταποδιδόντες μοι κατὰ (83) ἀντὶ ἀγαθῶν, ἐνδιέβαλλον με ἐπεὶ κατεδίωκον ἀγαθωσύνην. Μὴ ἐγκαταλίπης με, Κύριε ὁ Θεός μου, μὴ ἀποστῆς ἀπ' ἐμοῦ. Πρόσχευ εἰς τὴν βοήθειάν μου, Κύριε τῆς σωτηρίας μου. Πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ μέμνηται, τῶν ἐπὶ τὴν ἀμαρτίαν αὐτὸν κατασυράντων, ἱκετεύει τε καὶ παρακαλεῖ μὴ ἀποστῆναι αὐτοῦ τὸν Κύριον. Ἐώρα γὰρ τοὺς ἐχθροὺς καὶ νῦν περὶ αὐτὸν ἐστῶτας

²² Prov. iii, 12; Hebr. xii, 6, ²³ II Cor. v, 10.

(78) Codices duo, λεγόμενα. Statim unus mss. μοι συνέβη.

(79) Reg. secundus addit, μου. Aliquanto post editio Paris., πόδας μου, καὶ ἐπ' ἐμέ. Deest καὶ in tribus mss., nec dubium quin abesse debeat.

(80) Reg. tertius, εἰπὼν· Κύριε,

riis modis relata sunt, in hac supplicatione ad te directa colligens, auxilium præsens assequi cupio. Nam tametsi contigit ut maxime commoti fuerint pedes mei eo tempore quo cor meum conturbatum est, et dereliquit me virtus mea, et lumen oculorum meorum non erat mecum; non tamen penitus eversus sum, neque in talem ruinam delapsus sum, in qualem ii, qui abs te prorsus defecerunt. Quia eo ipso tempore, eum commoverentur pedes mei, adversus me magna locuti sunt inimici mei ne majorem in modum contra me streperent, ad te tanquam ad salutis portum confugi, qui in hominibus vel insanabiles animi morbos curare vales.

7. VERS. 18, 19. *Quoniam ego in flagella paratus sum, et dolor meus in conspectu meo semper. Quoniam iniquitatem meam ego annuntiabo, et cogitabo pro peccato meo.* Postquam initio dixit: *Ne in furore tuo arguas me*, nunc ait: *Quoniam ego in flagella paratus sum.* Itaque iram quidem ac furorem deprecatur, paratum vero se esse ad flagella dicit. Novit enim quod *Quem diligit Dominus, corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit* ²². Quamobrem etiam strenue pertulit flagella, quæ per calamitates alias aliis succedentes post peccatum ipsi acciderunt, quæque complectitur Regnorum historia. *Et dolor meus in conspectu meo est semper.* Multi quidem priorum peccatorum obliviscuntur, nullam eorum habentes rationem, ac ea contemnent, quasi nulla futura sit ultio; qui vero iudicium Dei jugiter habet ob oculos, credique certo fore, ut omnes coram Christi tribunali sistamur, ut reportet unusquisque ea, quæ fiunt per corpus, juxta id quod fecit, sive bonum, sive malum ²³, is in anxietate continuo versatur, et hunc animæ suæ dolorem sanare studens, per suas ad Deum confessiones se ipse accusat. Ideo ait: *Dolor meus in conspectu meo est semper quoniam iniquitatem meam ego annuntiabo et cogitabo pro peccato meo.* Tales porro sunt voces animæ fidæ, et quæ sibi certissime persuaserit iudicium Dei futurum. VERS. 20-23. *Inimici autem mei vivunt, et confirmati sunt super me: et multiplicati sunt qui oderunt me inique. Qui retribuunt mihi mala pro bonis. detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem. Ne derelinquas me, Domine Deus meus ne: discesseris a me. Intende in adiutorium meum, Domine salutis meæ.* Omnium inimicorum suorum reminiscitur, qui eum ad peccatum pertraxerunt: et supplicibus verbis orat ac precatur Dominum, ut ne ab ipso discedat. Videbat enim inimicos etiam nunc circa se stantes, imminentesque sibi; nec priore **371** in ipsum audacia contentos. Quapropter sollicitus ne

(81) Sic in duobus mss. Deerat καὶ in editis. Ibidem Reg. tertius, ἔφερε γενναίως τὴν ἄμυναν καὶ τὰς μάστιγας· *Strenue ferebat vindictam et flagella.*

(82) Ita Reg. secundus cum Coisl. Editi, ἔ.

(83) Codices tres, πονηρά.

iterum in eosdem incidat, vigilanter admodum ait: *Inimici autem mei vivunt. Non enim mortui sunt, neque ubi semel in me quidvis moliti sunt, abierunt. Quapropter scriptum est: Ne beatum dixeris virum ante mortem ipsius* ²⁴. Vivunt; imo vero numero aucti, confirmati sunt super me. Multiplicati sunt enim qui oderunt me, et qui retribuebant mihi malo pro bonis: qui necdum desinunt me calumniari, quod bonam salutareque viam persequar, meae invidentes salutis. Quamobrem supplico ac rogo ne derelinquas me, Domine. Neque enim solus possim adversus tot ac tantos resistere. Tu igitur, Deus meus, ne discedas a me, sed adsis mihi adjutor meaeque salutis custos.

ἀποστῆς ἀπ' ἐμοῦ, παρεσο δέ μοι βοηθός καὶ φύλαξ τῆς ἐμῆς σωτηρίας.

IN PSALMUM CXV.

1. VERS. 1, 2. *Credidi propter quod locutus sum; ego autem humiliatus sum nimis. Ego autem dixi in excessu meo: Omnis homo mendax.* Fides sermonibus qui de Deo fiunt, præeat: fides, non demonstratio. Fides, quæ animum ad assensionem trahit magis, quam methodi, ratione innixæ: fides, quæ non necessariis geometriæ illationibus, sed Spiritus sancti opera gignitur. *In nomine Jesus Christi Nazareni, surge et ambula* ²⁵. Hanc vocem consequabatur opus per Spiritum. Ex hoc miraculo a spectatoribus necessario admissa est Unigeniti divinitas. Ultra res, dic mihi, magis ad assensum cogit, propositionumne nexus congruam conclusionem secum attrahentes, an potius tantum miraculum evidenter conspectum, omnem humanam virtutem exsuperane? At tamen etiamnum isthæc non probantur, neque Spiritus opera sermoni qui de Deo est fidem faciunt, sed artificiosæ demonstrationes, spem in mundanæ sapientiæ persuasionibus collocantes, non in forti et clara Spiritus revelatione, quam, per eos qui in simplicitate cordis citra curiositatem credunt Deo, ob multo rem salutem ostendit. Sed utinam et mihi contingat digne credere, ut nunc magnæ huic Dei Ecclesiæ verba quinque in mente mea dicam. Atque nemo hunc irrideat sermonem, quasi nos sine ulla probatione ad assentiendum iis quæ dicimus, audientes inducamus. Necesse est enim disciplinæ cujusvis principia citra ullam probationem tradi discentibus; cum fieri non possit,

²⁴ Eccli. xi, 30. ²⁵ Act. iii, 6.

(84) Editi, καὶ μηδέ. Vocula καὶ in tribus mss. non invenitur.

(85) Editi, μοι. At quator mss., μου. Reg. secundus, μου τὴν σωτηρίαν.

(86) Reg. secundus, δυνάμεις. Sed ad marginem apposita est et lectio alia, μεθόδους.

(87) Sic editio Basil. cum tribus mss. et cum sacro textu. Editio vero Paris. cum mss. nonnullis, ἔγειρε. Mox editio Paris. ἐκ τοῦ θαύματος γάρ. Sed deest γάρ in editione Basil. et in multis mss.

(88) Colb. quartus, πρὸς.

(89) Reg. secundus, τὰ ἀβύδα.

(90) Illud, διὰ τῶν ἐν ἀπλότητι καρδίας ἀπεριεργάσεως πεποιθῶτων Θεῶ. sic conversum apud veterem

καὶ ἐπικειμένους, μηδὲ (84) τῆ προτερα κατ' αὐτοῦ τόλμη ἀρκουμένους. Διὸ ἀγωνιῶν μὴ καὶ δεύτερον τοῖς αὐτοῖς περιπέση, σφόδρα ἐγρηγερότως φησίν. Οἱ δὲ ἐχθροὶ μου ζῶσιν. Οὐ γὰρ τεθνήκασιν, οὐδὲ ἀπαξ ἐνεργήσαντες παρήλθον· διὸ γέγραπται· Μὴ μακαρίσης ἄνδρα πρὸ τελευτῆς αὐτοῦ. Ζῶσιν· ἀλλὰ καὶ κεκραταίονται πλείους ὄντες ὑπὲρ ἐμέ. Ἐπληθύνθησαν γὰρ οἱ μισοῦντές με, καὶ οἱ ἀνταποδιδόντες μοι κατὰ ἀντὶ ἀγαθῶν· οἵτινες οὕτω καὶ νῦν παύονται ἐνδιαβάλλοντές με, ἐπεὶ τὴν ἀγαθὴν καὶ σωτήριον ὁδὸν μεταδιώκω, διαφθονοῦμενοί μου (85) τῆ σωτηρία. Τούτου χάριν ἱκετεύω καὶ δέομαι, μὴ ἐγκαταλίπης με, Κύριε· μόνος γὰρ πρὸς τοσοῦτους οὐχ οἷός τ' ἂν εἶην ἀντέχειν. Σὺ οὖν, ὁ Θεός μου, μὴ

B

EIS TON ΠΙΕ΄ ΨΑΛΜΟΝ.

1. Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα· ἐγὼ δὲ ἐταπεινώθη σφόδρα· ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου· Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης. Πίστις ἠγέσθω τῶν περὶ Θεοῦ λόγων· πίστις, καὶ μὴ ἀπόδειξις. Πίστις, ἡ ὑπὲρ τὰς λογικὰς μεθόδους (86) τὴν ψυχὴν εἰς συγκατάθεσιν ἔλκουσα· πίστις, οὐχ ἡ γεωμετρικαῖς ἀνάγκαις, ἀλλ' ἡ ταῖς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείαις ἐγγινομένη. Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ἔγειραι (87) καὶ περιπάτει. Ταύτη τῆ φωνῆ ἐπηκολούθει τὸ ἔργον διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐκ τοῦ θαύματος ἀναγκαία ἡ παραδοχὴ τῆς θεότητος τοῦ Μονογενοῦς τοῖς ὁρῶσιν ἐγένετο. Τί ἀναγκαστικώτερον εἰς (88) συγκατάθεσιν (εἶπέ μοι); προτάσεων πλοκαί· τὸ συμπέρασμα ἀκόλουθον ἑαυταῖς ἐφελκόμεναι, ἢ θαῦμα τοσοῦτον ἐναργῶς ὁρῶμενον, πᾶσαν ἀνθρώπου δυνάμιν ὑπερβαῖνον; Ἄλλ' οὐχὶ καὶ νῦν ταῦτα (89) εὐδοκιμεῖ, οὐδὲ τὰ τοῦ Πνεύματος ἔργα τὸν περὶ Θεοῦ λόγον πιστοῦται· ἀλλ' ἔντεχνον ἀποδείξεις, ἐν τῷ πιθανῷ τῆς τοῦ κόσμου σοφίας ἔχουσαι τὴν ἐλπίδα, οὐκ ἐν τῷ ἰσχυρῷ καὶ ἐναργεῖ τῆς τοῦ Πνεύματος ἀποκαλύψεως, ἦν, διὰ τῶν ἐν ἀπλότητι καρδίας ἀπεριεργάστως πεποιθῶτων Θεῶ (90), τῆς σωτηρίας ἕνεκεν τῶν πολλῶν ἐπιδείκνυται. Ἄλλ' εἴθε κάμοι γένοιτο πιστεῦσαι ἀξίως, ἵνα λαλήσω νῦν τῆ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῆ μεγάλη ταύτη πάντε λόγους ἐν τῷ νοί μου. Καὶ μηδεὶς καταχλευάζετω τὸς λόγον, ὡς ἀβασανίστως ἡμῶν εἰς τὴν ὑπὲρ ὧν λέγομεν συγκατάθεσιν τοὺς ἀκούοντας ἐναγόντων (91). Ἀνάγκη γὰρ ἐκάστης μαθήσεως ἀνεξετάστους εἶναι

C

interpretem videmus: *Per eos qui suam omnem fiduciam in simplicitate cordis in Deum projecerunt, etc.*

Sed, nisi me fallit animus, melius ad mentem scriptoris interpretabere: *Per eos qui in simplicitate cordis citra curiositatem credunt Deo.* Etenim πεποιθῆναι scriptori idem esse quod πιστεῦσαι, ex iis quæ sequuntur obscurum non est. Subjungit enim: Ἄλλ' εἴθε κάμοι γένοιτο πιστεῦσαι, ἀξίως. Sed utinam et mihi contingat digne credere. Scriptor igitur, quisquis est, hoc dicit: Quemadmodum usu venit, ut non pauci in simplicitate cordis citra curiositatem credant Deo: utinam et mihi quoque hoc idem contingat.

(91) Colb. quartus. ἀναγόντων.

τὰς ἀρχὰς τοῖς μανθάνουσιν· ἐπεὶ ἀμήχανον τοὺς A
περὶ τὰ πρῶτα ζυγομαχοῦντας δυνηθῆναι ὁδῶ καὶ
τάξει προελθεῖν εἰς τὸ τέλος. Καὶ τοῦτο ἂν μάθοις
παρ' αὐτῶν τῶν ἔξωθεν. Εἰ γὰρ μὴ συγχῶρήσειας
τὰς πρῶτας ἀρχὰς τῷ γεωμέτρῃ, ἀμήχανον αὐτὸν
τὰ ἐφεξῆς (91*) συμπεράνασθαι. Καὶ τῆς ἀριθμητι-
κῆς ὁ τοῖς πρῶτοις καὶ στοιχειώδεσιν ἐνιστάμενος,
τὴν εἰς τὸ πρόσω ὁδὸν διακόπτει. Ὅμοίως δὲ καὶ ἰα-
τρικαὶ ἀρχαὶ ἰατροῖς ἀναπόδεικτοι. Καὶ ὅλως, ἐν
ὁποῦδήποτε ἐπιτηδεύματι τῶν ὁδῶ καὶ τάξει προ-
ϋόντων ἐπὶ τὸ τέλος, ἀδύνατον τῶν πρῶτων ὑπο-
θέσεων ἀπδείξει ἐπιζητεῖν· ἀλλ' ἀνάγκη τὰς τῶν
λογικῶν τεχνῶν ἀρχὰς ἀνεξετάστως παραδεξάμενον,
τὸ ἐκ τῶν ὑποτεθέντων (92) ἀκόλουθον ἐν τοῖς ἐφεξῆς
ἐπιβλέπειν. Οὕτω δὴ οὖν καὶ τὸ τῆς θεολογίας μυ-
στήριον, τὴν ἐκ τῆς ἀβασανίστου πίστεως ἐπιζητεῖ
συγκατάθεσιν. Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ, φησὶν, ὅτι ἔστι
θεὸς, οὐχὶ ζητῆσαι, οὐδὲ ζυγομαχῆσαι τὸ τί ἐστι.
Καὶ ὅλως, εἰ ἡ πίστις ἐλπιζομένων ἐστὶν ὑπόστασις
πραγμάτων, καὶ ἔλεγχος οὐ βλεπομένων, μὴ φιλονεί-
κει ἰδεῖν ἤδη τὰ μακρὰν ἀποκείμενα, μηδὲ τὰ ἐλπι-
ζόμενα ἀμφίβολα καταστήσης, διὰ τὸ μήπω αὐτῶν
δύνασθαι κατὰ τὴν γνῶσιν ἐφάπτεσθαι.

2. Ταῦτα μὲν οὖν καθόλου περὶ πίστεως διὰ τοὺς
λογομαχοῦντας καὶ ἐν ῥήμασι κενοῖς ἔχοντας τὴν
ἐλπίδα. Δοκεῖ δὲ μοι ὁ ἐν χερσὶ φαλμὸς ὡς πρὸς τὴν
προάγουσαν ἐν τῷ κατόπιν φαλμῷ διάνοιαν ἀκολου-
θίαν ἔχειν. Εἶπε γὰρ ἐκεῖ· Εὐαρεστήσω τῷ Κυρίῳ
ἐν χώρᾳ ζώντων. Ἐπεὶ οὖν περὶ μὴ βλεπομένης
χώρας διαλέγεται, ὡς σαφῶς ἐπιστάμενος, τὴν αἰτίαν
ἀποδίδωσι τοῦ περὶ τῶν ἀδήλων διορισμοῦ, λέγων· C
Ἐπίστευσα, ὅτι ἔστι τις χώρα ζώντων· διὸ ἐλά-
λησα, ὅτι Εὐαρεστήσω ἐν αὐτῇ τῷ Κυρίῳ. Ὅλως
δὲ, ἡ ἄνευ πίστεως ἐπὶ τὸ λαλεῖν ἐρχομένη ψυχὴ δια-
κενῆς ληρήσει, κατ' οὐδενὸς ὑποκειμένου τὸν λόγον
προάγουσα. Ἀρχὴ τοίνυν λόγου ἔμφρονος, πίστις
ἰσχυρῶς τῇ καρδίᾳ τοῦ λαλοῦντος ἐνιδρυμένη. Ἐπει-
τα, πόθεν ἡμῖν δυνατὸν τὸ περὶ τὴν πίστιν τέλειον
κατορθοῦν, ἐφεξῆς, ἐπάγει, λέγων· Ἐγὼ δὲ ἐταπει-
νώθην σφόδρα. Ὁ γὰρ μὴ ταπεινώσας ἑαυτοῦ τὴν
διάνοιαν, μηδὲ κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀποστόλου λέγων
τὸ, Ἀδελφοί, ἐγὼ ἑμαυτὸν οὕτω λογιζομαι κατει-
ληφέναι, ἀλλὰ περινοῶν οὐσίας Θεοῦ κατάληψιν, καὶ
τῷ ἰδίῳ λογισμῷ ἐκμετρῶν τὰ ἀνέφικτα, καὶ τοσοῦτον
λογιζόμενος εἶναι τὸν Θεὸν ὅσον αὐτὸς τῷ λογισμῷ
περιέλαβεν· καὶ ὅλως, ὁ τὸν οἰκεῖον νοῦν μέτρον D
τῶν ὄντων ποιούμενος, οὐ λογιζόμενος, ὅτι ῥᾶν ἐστὶ
κοτύλη μικρᾶ τὴν πᾶσαν θάλασσαν ἐκμετρῆσαι, ἢ
τῷ ἀνθρωπίνῳ νῷ τῆς ἀφάτου μεγαλειότητος τοῦ
Θεοῦ περιδράξασθαι, εἰκῆ φυσιοῦμενος καὶ ἐπαιρό-
μενος τῇ ματαιότητι τοῦ νοῦς αὐτοῦ, οὐ δύναται λέ-
γειν τὸ· Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα· ἐπειδὴ οὐδὲ τὸ
ἐφεξῆς ἐπάγειν αὐτῷ δυνατὸν, τὸ, Ἐγὼ δὲ ἐταπει-
νώθην σφόδρα· τύφῳ γὰρ καὶ ἀλαζονείᾳ συζῆ, καὶ

ut ii, qui circa prima principia litigant, via et ordine
procedere valeant ad finem. Idque vel ex ipsis ex-
ternis disciplinis tibi licet discere. Etenim si geo-
metræ prima non concesseris principia, ea quæ
sequuntur concludere nequit. Et qui arithme-
ticæ principiis 372 ac elementis se opponit, viam
ad ulteriora intercipit. Similiter autem neque a
medicis medicinæ principia possunt demonstrari.
Et in summa, in quacumque professione quæ via et
ordine ad finem procedat, primarum propositionum
demonstrationes non queunt inquiri; sed necesse
est, ut is qui artium ratione innixarum principia,
sine probatione admisit, id quod ex jam positis
consequens est, in his quæ deinde sequuntur in-
spiciat. Sic sane etiam theologiæ mysterium assen-
sum ex fide probationis experte requirit. *Credere
enim oportet*, inquit, *quia est Deus* 26; non quærere,
neque cum contentione expendere quid sit. Ac
tandem, si fides rerum quæ sperantur substantia
est, et earum quæ non videntur argumentum 27;
ne contende jam videre quæ procul sunt reposita:
neque ea quæ sperantur, ambigua statuas, propter
ea quod nondum eorum cognitionem attingere
potuisti.

2. Et quidem istæc de fide propter eos qui ver-
bosa et contentiosa disceptatione arguantur, atque
in verbis inanibus spem collocant, dicta generatim
sint. Cæterum psalmus qui in manibus est, cogna-
tionem cum præcedenti sententia psalmi superioris
habere mihi videtur. Dixit enim illic: *Placebo Do-
mino in regione vivorum* 28. Cum igitur de regione
quæ non videtur, disserat, tanquam "clare sciens,
suæ de obscuris assertionis rationem reddit, di-
cens: *Credidi* quamdam esse viventium regionem:
propter quod dixi: Placebo in ipsa Domino. In uni-
versum autem, anima quæ citra fidem loqui aggre-
ditur, inaniter garriet, quandoquidem ad nullum
fundamentum refert sermonem. Itaque initium ser-
monis prudentis est fides in corde loquentis firmiter
insidens. Deinde continenter subjungit, qua ratione
perfectionem fidei assequi possimus, dum ait: *Ego
autem humiliatus sum nimis*. Qui enim mentem
suam non humiliat, neque ad imitationem Apostoli
dicit: *Fratres, ego me nondum arbitror comprehen-
disse* 29; imo vero qui de essentia Dei comprehen-
denda cogitat, ac propria ratiocinatione incompre-
hensibilia metitur, et Deum arbitratur esse tan-
tum, quantum ipse ratione assecutus est: et uno
verbo, qui propriam mentem, universorum mensu-
ram statuit, non intelligens facilius esse ut parva
cotula totum admetiatur mare, quam ut mente hu-
mana inenarrabilem Dei majestatem complectatur,
frustra inflatus et ob mentis suæ vanitatem elatus,
non potest dicere illud: *Credidi propter quod locu-
tus sum*; cum ne id quidem quod sequitur, possit

26 Hebr. xi, 6. 27 ibid. i. 28 Psal. cxiv, 9. 29 Philip. iii, 13.

(91*) Sic mss. quatuor. Colb. quartus, ἐξῆς. Editi, τὸ ἐφεξῆς.

(92) Colb. quartus, ὑποθέσεων.

subjungere, *Ego autem humiliatus sum nimis*. In fastu enim et in superbia vitam degit, verbisque inanibus exsultat, intereadum fidei robur nequaquam possidet. Deinde non deprimit solum semetipsum, sed etiam omne simul hominum genus sibi agnatum ac naturæ socium. Vers. 2. *Ego enim, inquit, dixi in excessu meo; Omnis homo mendax*. Quare qui fide non adjutus, sed ex se sermonem aggressus est, utpote industria humana ad veritatem comprehendendam confidens, mendax est; quippe qui multum a veritate aberret.

373 3. Cæterum ait dixisse se hunc sermonem in excessu. Quis autem est hic excessus? Sive quia undecunque humanam naturam consideraram, et nuncubi inter homines aliqua esset veritas perscrutatus eram, cum tamen citra Dei auxilium nusquam eam invenire possem, attonitus factus ob rem inopinatam, exclamavi: *Omnis homo mendax*. Sive in excessu illo quem coram Anchus confinxi, comitiales morbum insaniamque simulans: postquam intellexi me eo devenisse angustiae, ut declinandi periculi ab hostibus impendentis causa contra meam ipsius conscientiam mentirer, et quæ non essent fingerem: tunc dixi: *Omnis homo mendax*, etsi tamen non ex proposito, neque in detrimentum proximorum, sed omnino ob calamitosas quasdam causas ad mendacium confugi. Atqui pugnantia non loquitur Propheta, uti nonnulli sophistæ ipsum coguere conantur, dum dicunt in circuitionis probrum Prophetam incidisse. Si enim omnis homo mendax, David autem sit quoque homo; erat utique et ipse mendax; si vero mendax, et in his quæ affirmat fides adhibenda non est. Quod si hic sermo verus non est, atque homo omnis non est mendax, Davidem etiam mendacii crimine absolvemus. Verum si non mentitur, credamus ipsi in illis quæ enuntiat: credentes vero rursus cogemur non credere. Quare si verum dicat David, solvit sermonem suum, ut qui et homo sit, et non mentiatur: contra, si mentitur, ex se habet unde fidem nullam inveniat. Quis enim attendet mentienti? Quare cum semel pronuntiarit omnem hominem esse mendacem, mentiatur David ut suum confirmet sermonem: aut si verum ipse dicit, dissolvit assertionem. At hæc quidem ludificantium sunt, et eorum, qui verborum strophis ac versutiis oblectantur coram imperitis: veritas vero ipsa nequaquam sic se habet. Dicuntur siquidem homines, qui humanis adhuc affectibus distinentur: sed qui carneis affectionibus jam sublimior effectus est, et per mentis perfectionem ad statum transiit angelorum, hic cum de rebus humanis loquitur, a cæteris utique se ipse secernit.

(92) Nostra editio Paris. ex typographorum oscitantia pro ἐρχόμενος habet ἀρχόμενος.

(93) Ita septem mss. At editi, ἐξεβόησε, clamavit.

(93) Sic editio Basil. cum quinque mss. At editio Paris. et unus aut alter ms., ὑποκρινόμενος. Hunc locum prolixis notis illustravere Ducæus et

διακένους ῥήμασιν ἐπαγάλλεται, τὸ ἐκ τῆς πίστεως ἰσχυρὸν, μὴ κεκτημένος. Εἶτα οὐχ ἑαυτὸν ταπεινοῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν συγγενῆ ἑαυτῷ καὶ κοινωνὸν τῆς φύσεως ἀνθρωπότητα. Ἐγὼ γὰρ εἶπα, φησὶν. ἐν τῇ ἐκστάσει μου. Ἡς ἀνθρώπος ψεύστης— ὡστε ὁ μὴ ἐκ πίστεως βοηθούμενος, ἀλλ' οἴκοθεν ἐπὶ τὸν λόγον ἐρχόμενος (92*), ταῖς ἀνθρωπίναις παρασκευαῖς πρὸς τὴν κατάληψιν τῆς ἀληθείας θαρδῶν, ψεύστης ἐστὶ, παραπολὺ τῆς ἀληθείας ἐκπίπτων.

3. Τοῦτον δὲ φησὶν εἰρηκέναι τὸν λόγον ἐν τῇ ἐκστάσει. Τίς δὲ ἐστὶν ἡ ἐκστασις; Ἦτοι ὅτι περιθλεψάμενος τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ διερευνησάμενος, εἴ ποὺ τίς ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις ἀλήθεια, μηδαμῶς ταύτην εὐφεῖν δυνηθεὶς ἄνευ τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ βοήθειας, ἐκθαμβὸς γενόμενος ἐπὶ τῷ παραδόξῳ τοῦ πράγματος, ἐξεβόησα (93), ὅτι Πᾶς ἀνθρώπος ψεύστης· ἢ ἐν τῇ ἐκστάσει ἐκείνῃ, τὴν κατεσχηματισμένην ἐπὶ τοῦ Ἀγγουρῶ, ἐπιληψίαν καὶ παραφορὰν ὑποκρινάμενος (93*), ἐπειδὴ εἶδον εἰς ἀνάγκην ἐλθόντα ἑμαυτὸν τοῦ καταψεύσασθαι ἑμαυτοῦ, καὶ ἀναπλάσασθαι τὰ μὴ ὄντα, ὑπὲρ τοῦ τὸν ἀπὸ τῶν πολεμίων κίνδυνον ἐκφυγεῖν, τότε εἶπον, ὅτι Πᾶς ἀνθρώπος ψεύστης· κἄν μὴ κατὰ προαίρεσιν, μηδ' ἐπὶ κακῶ τῶν πλησίον, ἀλλὰ πάντως διὰ τινος περιστατικῆς αἰτίας καταφεύγων ἐπὶ τὸ ψεύδεσθαι (94). Οὐ μὴν ἑαυτῷ περιπίπτει κατὰ τὸν λόγον ὁ Προφήτης, ὡς περ τινὲς τῶν σοφιστικῶν ἐπιχειροῦσιν αὐτὸν διελέγειν, τῷ κατὰ περιτροπὴν ἐλέγχῳ ἐμπεπτωκέναι (94*) λέγοντες τὸν Προφήτην. Εἰ γὰρ πᾶς ἀνθρώπος ψεύστης, ἀνθρώπος δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ· ψεύστης ἦν καὶ αὐτὸς ὁτιλονότι· εἰ δὲ ψεύστης, οὐ πιστευτέον αὐτῷ περὶ ὧν ἀποφαίνεται. Μὴ ὄντος δὲ ἀληθοῦς τοῦ λόγου τούτου, μηδὲ ὄντος παντὸς ἀνθρώπου ψεύστου, ἀφῆστομεν καὶ τὸν Δαβὶδ τῆς τοῦ ψεύδους αἰτίας (95). Εἰ δὲ οὐ ψευδεταί, πιστεύσωμεν αὐτῷ περὶ ὧν ἀποφαίνεται πιστεύοντες δὲ, πάλιν εἰς τὴν τοῦ ἀπιστεῖν ἀνάγκην περιεχθησόμεθα. ὡστε εἰ μὲν ἀληθεύει Δαβὶδ, λύει τὸν ἑαυτοῦ λόγον, καὶ ἀνθρώπος ὢν, καὶ μὴ ψευδόμενος· εἰ δὲ ψευδεταί, αὐτόθεν ἔχει τὸ μὴ πιστεῦεσθαι· τίς γὰρ προσέξει ψευδολογοῦντι; ὡστε ἐπειδὴ ἅπαξ ἀπεφήνατο πάντα ἀνθρώπον εἶναι ψεύστην, ψευδέσθω Δαβὶδ, ἵνα τὸν λόγον πιστώσῃται· ἢ ἀληθεύων αὐτὸς, παρέλυσε τὴν ἀπόφασιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν παιζόντων ἐστὶ, καὶ ταῖς τῶν λόγων στροφαῖς ἐπαγαλλομένων πρὸς τοὺς ἀπίστους τὸ δὲ ἀληθὲς οὐχ οὕτως ἔχει. Ἀνθρώποι γὰρ λέγονται οἱ τοῖς ἀνθρώπινους ἔτι παθήμασι κατεχόμενοι· ὁ δὲ ὑψηλότερος ἤδη τῶν σαρκικῶν παθημάτων γενόμενος, καὶ διὰ τὴν τοῦ νοῦ τελείωσιν πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων κατάστασιν μετελθὼν (96*), οὗτος ὅταν περὶ τῶν ἀν-

Combefisius: quas qui curiosi sunt, legere poterunt.

(94) Reg. secundus, ψεύσασθαι.

(94*) Codices duo, ἐμπεπτωκέναι.

(95) Regii secundus et sextus, τὴν τοῦ ψεύδους αἰτίαν.

(95*) Ita mss. octo. Editi, ἀνελθὼν.

θρωπίνων διαλέγεται, ἑαυτὸν ὑπεξαιρεῖται τῶν λοιπῶν δηλονότι. Ἄψευδής γὰρ ὁ εἰπὼν· Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες· ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε. Θεοὶ ἐστε. Πάντως δὲ εἴ τιτι ἄλλω (96), καὶ τῷ Δαβὶδ ἡ τοιαύτη προσηγορία πρέπουσα. Καὶ γὰρ καὶ υἱὸς Ὑψίστου, ὁ διὰ τῆς ἀρετῆς ὑψωμένος Θεῶν, καὶ οὐκ ἀποθνήσκων ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ ζῶντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεόν (96*).

4. Ἐγὼ οὖν εἶπον, φησὶν, ἐν τῇ ἐκστάσει μου· Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης. Ἀκουέτωσαν οἱ τῇ μὲν σαρκὶ διὰ τῶν παθημάτων συμπεφυρμένοι, τὴν δὲ νοῦν ἑαυτῶν ὑπεραίροντες τῶν ὑπερκοσμίων· ὦν τοὺς λογισμοὺς καθαιρεῖν, καὶ τὸ ὕψωμα τῆς καρδίας αὐτῶν τῆς κατεπαιρομένης τοῦ Θεοῦ, κοινὸς ἔστω σκοπὸς πᾶσι τοῖς ἀντιποιοιμένοις τῆς εὐσεβείας. Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέν μοι; Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι. Εἰς ἀσθησὶν ἐλθὼν τῶν μυρίων παρὰ τοῦ Θεοῦ δωρεῶν, ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη· ὄντι ἀπὸ τῆς γῆς διαπλασθεὶς, λόγῳ τετίμηται, ἐν ᾧ καὶ τὴν εἰκόνα φορεῖν δύναται τοῦ ἐπουρανοῦ· ἔπειτα καὶ πρὸς τὴν ὑπὲρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων οἰκονομίαν ἀπιδῶν, ὅτι ἑαυτὸν ὁ Κύριος ἔδωκε λύτρον ἀντὶ πάντων (97) ἡμῶν, ἐπαπορεῖ, καὶ ζητεῖ ἐν πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ, τί ἄξιον ἐξεύρη δῶρον τῷ Δεσπότη. Τί οὖν φησὶν, ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ; Οὐ θυσίας, οὐδὲ ὀλοκαυτώσεις, οὐδὲ τὴν ἐκ τῆς νομικῆς λατρείας θεραπείαν, ἀλλ' αὐτὴν πᾶσαν (97*) τὴν ἑμαυτοῦ ζωὴν· καὶ διὰ τοῦτο, φησὶ, Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι, τὸ ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πάθος, τὸ μέχρι θανάτου πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀντικαταστήναι, ποτήριον λέγων. Τοῦτο δ' ἂν εἴη ὅπερ αὐτὸς ὀδίδαξεν ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις. Πάτερ, εἰ δυνατὸν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο· καὶ πάλιν τοῖς μαθηταῖς· Δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον, ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν (98); ἐδήλου δὲ τὸν θάνατον, ὃν κατεδέχετο ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας. Διὰ τοῦτο φησὶ, Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι· τουτέστι, διψῶν ἐπὶ τὴν διὰ τοῦ μαρτυρίου τελείωσιν ἔρχομαι, ἀνάπαυσιν ψυχῆς καὶ σώματος, οὐκ ἀλγηδόνας (98*) τιθέμενος τὰ ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶσι προσαγόμενα κολαστήρια. Ἐμαυτὸν οὖν, φησὶ, θυσίαν προσοίσω καὶ προσφορὰν τῷ Κυρίῳ, ἐπειδὴ πάντα μικρότερα τίθεμαι τῆς ἀξίας τοῦ εὐεργετήσαντος. Καὶ ταύτας τὰς ἐπαγγελίας ἐτοίμως ἔχω ὑπὸ μάρτυρι παντὶ τῷ λαῷ ἀποτίσαι. Τὰς γὰρ εὐχὰς μου ἀποδώσω ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Εἶτα προτροπὴ πρὸς τοὺς ἀκροατὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ καταπλαγῆναι τὸν θάνατον. Τίμος, φησὶν, ἐναντίον Κυρίου, ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ. Μὴ ὀκνήσητε, φησὶ, πρὸς ἀγῶνα τὸν καλὸν, οἱ ἄνθρωποι, μηδὲ ἀποδειλιάσητε πρὸς (99)

A Mendacii enim expers est, qui dixit: *Ego dixi: Dixistis, et filii Altissimi omnes vos autem sicut homines moriemini*³⁰. *Dii estis*. Omnino autem si cui alteri, etiam ipsi Davidi appellatio hujusmodi competit. Nam et filius Altissimi est, qui per virtutem conjungitur Deo, nec moritur ut homo, sed viventem in semetipso habet Deum.

4. *Ego igitur, inquit, dixi in excessu meo: Omnis homo mendax*. Audiant ii, qui etiamsi carni quidem per libidines ac vitia commisti sint atque affixi, tamen mentem suam ad caelestia extollunt: quorum cogitationes, ac cordis contra Deum se efferentis altitudinem demoliri ac subvertere, communis scopus sit eorum omnium, qui virtutem amplectuntur. **VERS. 3, 4.** *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam*. Innumerorum Dei **374** donorum conscius factus, quod ex nihilo esset in lucem productus: quod e terra formatus, ratione excultus, qua etiam ejus qui caelestis est imaginem ferre posset: deinde ad Dei quoque dispensationem pro humano genere factam respiciens, quod Dominus semetipsum dedit redemptionis pretium pro omnibus nobis, inops est consilii, et in his omnibus quæ ipsi suppetebant quærit quoddam donum Domino dignum reperiret. *Quid igitur, inquit, retribuam Domino? Non sacrificia, non holocausta, non legalis cultus observationem, sed ipsam meam vitam omnem*. Et eam ob causam, *Calicem, inquit, salutaris accipiam*, laborem quem in pietatis certaminibus pertulit, et constantiam qua ad mortem usque peccato restitit, calicem appellans. Hoc ipsum autem fuerit, quod Salvator ipse in Evangeliiis docuit: *Pater, si possibile est, transeat calix iste*³¹. Et rursus ad discipulos: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum*³²? Significabat autem mortem quam pro mundi salute passus est. Ideo, inquit, *Calicem salutaris accipiam*; hoc est, sitiens ad martyrii contendo consummationem, quandoquidem supplicia in pietatis certaminibus illata, animæ et corporis requiem, non dolorem duco. Me ipse igitur, inquit, victimam et oblationem offeram Domino: quoniam omnia beneficientis dignitate puto esse inferiora. Atque hasce promissiones teste omni populo persolvere paratus sum. **VERS. 5.** *Vota enim mea reddam in conspectu omnis populi ejus*. Deinde adhortatur auditores, ut ne formident mortem. **VERS. 6.** *Pretiosa, inquit, in conspectu Domini mors sanctorum ejus*. Nolite, ait, segnes esse ad hunc præclarum agonem, vos homines, neque timeatis mortem, non

³⁰ Psal. LXXXI, 6, 7. ³¹ Matth. xxvi, 39. ³² Matth. xx, 22.

(96) Sic editi et mss. nonnulli. Alii quidam mss., τῶν ἄλλων.

(96*) Regii secundus et sextus, Χριστόν. Ibidem duo mss., εἶτα.

(97) Hæc in Catena Corder. Origeni tribuuntur: in qua tamen pro πάντων legitur πολλῶν, *pro multis*. Quomodo scripserit auctor, non dicam quidem: sed affirmare possum in nostris mss. πάντων con-

stanter legi.

(97*) Sic quinque mss. At editi, ἀλλὰ τὴν πᾶσαν.

(98) Codices quatuor, ὃ ἐγὼ πίνω. Reg. quartus, μέλλω πιεῖν.

(98*) Ita editio Basil. et mss. septem. Editio Paris., ἀλγηδόνα.

(99) Regii secundus et sextus omittunt πρὸς.

enim interitus est, sed vitæ occasio; non est integra deletio, sed transitus ad honorem. Cæterum apud homines avaros quidam lapilli, floridis coloribus fulgentes, vocari solent pretiosi: at vero *Pretiosa res est mors sanctorum ejus*. Cum anima vitam puram agens, a carnis sordibus libera, masculæ aut ragæ expers, ex laboribus pro pietate exantlatis gloriam adepta, justitiæ corona redimita, ac per hæc omnia virtutis pulchritudine præfulgens, stiterit sese Domino atque universorum judicii, gratiæ splendorem pretioso omni lapide lucidiorem possidens, quomodo hujus hominis mors coram Domino non fuerit pretiosa? Ne igitur sanctorum virorum ex hac vita exitum lugeamus, sed potius ortum, et eorum in hanc vitam ingressum. Nam introitus in hunc mundum adjunctam habet ignominiam sordium fetorisque et earum rerum, quarum ne aspectum quidem facile ferre posset ullus eorum, qui vitæ nobis auctores sunt. Per talia enim necessitate naturæ constitutus est carniæ nativitatis ingressus. Contra, exitus et is qui hinc fit abscessus pretiosus est et illustris; non omnium hominum, sed eorum, qui sancte et juste hanc vitam transegerunt. Pretiosa igitur est mors, non pretiosus hominum ortus. *Seminatur enim, inquit, in ignobilitate, surgit in gloria: seminatur in corruptione, surgit in incorruptione*³³. Compara itaque mortem nativitati; ad eum qui liberatus est ignominia, lugere desinas. Cum Judaice interirent, abominanda erant cadavera: ubi contigit mors pro Christo, reliquiæ sanctorum ejus sunt pretiosæ. Antea dicebatur sacerdotibus et Nazareis³⁴: *Non contaminabimini super ullo mortuo; et: Si quis tetigerit cadaver, immundus erit usque ad vesperam; item, Lavabit vestimenta sua*. Nunc autem qui martyriss ossa tetigerit, ex insidente in corpore gratia quamdam sanctitatis participationem accipit. *Pretiosa est igitur in conspectu Domini mors sanctorum ejus*. Ne pretiosissimis vilissima præferte, neque male commutetis, vitam caducam statui corruptionis experti ac felici præponentes. Siquidem præter ignominia affectiones, quibus voluptarii plerique subjecti sunt, adhuc etiam vitæ necessitates, magnanimitatem animæ frangentes, ipsam veluti redigunt in servitutem, dum ad carnis famulatum illam detrahunt. Ubi autem servitus, illic esse et ignominiam liquet. Fugienda igitur est vita, cui ignominia conjuncta est.

σύρουσαι. "Οπου δὲ δουλεία, ἐκεῖ δῆλον ὅτι καὶ ἀτιμία. Φευκτέον οὖν τὴν ζωὴν, ἢ τὸ ἀτιμον παρὰ τὸ μέγαλοφυές κατακάμπτουσαι, οἷον εἰ δουλοῦνται αὐτὴν, πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς σαρκὸς κατα-

5. Nihil, inquit, perago magni, dum tibi Domino retribuo me ipsum. Nam servus tuus cum sim,

³³ I Cor. xv, 43, 42. ³⁴ Levit. xi, 39, 40.

(99*) Reg. sextus, τίμιος. Editio nostra et alii mss., τίμιον.

(100) Desideratur τῶν. EDIT.

(1) Colb. quartus, γενέσεως ἀναγκαίως.

(2) Ex illis, τίμια τά, etc., occasionem cœpit librarius ita scribendi in margine Reg. sexti: "Ὅτι δεῖ τιμᾶν τὰ λείψανα τῶν ἁγίων. Reliquias sancto-

τὸν θάνατον· οὐ γὰρ φθορὰ ἐστίν, ἀλλὰ ζωῆς ἀφορμή· οὐκ ἀφανισμὸς ἐστὶ παντελής, ἀλλὰ μετάβασις πρὸς τιμὴν. Παρὰ μὲν οὖν τοῖς ἀνθρώποις τοῖς φιλοπλοῦτοις λιθίδιά τινα, ἀνθηροῖς χρώμασιν ὑπολάμποντα, τίμια πέφυκεν ὀνομάζεσθαι. Τίμιον (99*) δὲ ἀληθῶς ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ. "Ὅταν ψυχὴ κακαθαρμένη τῷ βίῳ, ἐλευθέρα τῶν τῆς σαρκὸς μολυσμάτων· μὴ ἔχουσα σπῖλον ἢ ῥυτίδα, ἐκ τῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγώνων δεδοξασμένη, καὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀναδησαμένη στέφανον, ἐκ πάντων τούτων ὑπερλάμπουσα τῷ κάλλει τῆς ἀρετῆς, παραστῆ τῷ Δεσπότῃ καὶ κριτῇ τῶν ὄλων, παντὸς λίθου πολυτελοῦς διαυγεστέραν τὴν ἐκ τῆς χάριτος φαιδρότητα κεκτημένη, πῶς οὐχὶ τίμιος τοῦ τοιοῦτου ἀνθρώπου ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος; Μὴ τοίνυν ὀδυρώμεθα

τὰς ἐντεῦθεν ἐξόδους τῶν ὁσίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ μᾶλλον τὰς γενέσεις καὶ τὰς εἰς τὴν ζωὴν ταύτην παρόδους. Ἡ μὲν γὰρ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον εἴσοδος, δι' ἀτιμίας ἐστὶ ῥύπου καὶ δυσωδίας, καὶ ὧν οὐδ' ἂν τὴν θείαν εὐκόλως ἀνάσχοιτό τις (100) τῆς ζωῆς ἡμῶν καθηγουμένων· διὰ γὰρ τῶν τοιούτων ἡ πάροδος τῆς σαρκίνης γενέσεως τῷ τῆς φύσεως ἀναγκαίῳ (1) νενομοθέτηται. Ἡ δὲ ἐξοδος καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ ἡ ἐντεῦθεν, τίμια καὶ περιφανής· οὐ πάντων ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῶν ὁσίων καὶ δικαίως τὸν ἐνταῦθα βίον διενεγκόντων. Τίμιος οὖν ὁ θάνατος, οὐχὶ τίμια τῶν ἀνθρώπων ἡ γένεσις. Σπείρεται γὰρ, φησὶν, ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ. Σύγκρινον τοίνυν τῇ γενέσει τὸν θάνατον, καὶ παῦσαι ὀδυρόμενος τὸν τῆς ἀτιμίας ἀπαλλασσόμενον. "Ὅτε Ἰουδαϊκῶς ἀπέθνησκον, βδελυκτὰ ἦν τὰ θνησιμαῖα· ὅτε ὑπὲρ Χριστοῦ ὁ θάνατος, τίμια τά (2) λείψανα τῶν ὁσίων αὐτοῦ. Πρὸ τούτου ἐλέγετο τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς Ναζωραίοις τὸ, Οὐ μιανθήσεσθε (3) ἐπ' οὐδενὶ τεθνηκότι· καὶ τὸ, Ἐάν τις ἄψῃται νεκροῦ, ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας· καὶ τὸ, Πλουεῖ ἑαυτοῦ τὰ ἱμάτια. Νυνὶ δὲ ὁ ἀψάμενος ὁσίων μάρτυρος, λαμβάνει τινὰ μετουσίαν ἁγιασμοῦ ἐν τῆς τῷ σώματι παρεδρευούσης χάριτος. Τίμιος οὖν ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ. Μὴ προτιμᾶτε τῶν πολυτιμῶν τὰ ἀτιμώτατα, μηδὲ κακοὶ συναλλάττει γίνεσθε, τὴν φθειρομένην ζωὴν τῆς ἀφθάρτου καὶ μακαρίας καταστάσεως προτιμῶντες. Ἄνευ γὰρ τῶν παθημάτων τῆς ἀτιμίας, οἷς οἱ πλείστοι τῶν φιληδόνων ὑπόκεινται, ἔτι καὶ αἱ κατὰ τὸν βίον χρεῖαι, τῆς ψυχῆς τὸ μεγαλοφυές κατακάμπτουσαι, οἷον εἰ δουλοῦνται αὐτὴν, πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς σαρκὸς κατα-

5. Οὐδὲν (4), φησὶ, μέγα ποιῶ, ἑμαυτὸν σοι ἀποδίδους τῷ Δεσπότῃ. Δοῦλος γὰρ ὧν σὸς, οἱ προσάγω

rum honorare oportet.

(3) Sic codices sex. Editi vero cum Colb. septimo μιανθήσεται. Illud quod statim sequitur, ἕως ἑσπέρας, ex quatuor mss. addidimus. Ibidem mss. non pauci, αὐτοῦ τά.

(4) Ita mss. sex cum editione Basil. At editio Paris., οὐδὲν οὖν.

τὸ σὸν κτῆμα. Πάντως γὰρ τοῦ κτισαντος δούλον ὑπάρχει τὸ ἐκτισμένον (5). Ὡστε οὐ προαιρέσει δούλος μόνον, ἀλλὰ καὶ φύσει. Υἱὸς γὰρ εἶμι τῆς παιδίσκης σου, ἣν νηπιάζουσαν (6) καὶ κομιδῆ παῖδα παραγαγὼν ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἀποστήσας τῆς σῆς δουλείας, δούλην τῆς ἀμαρτίας ἐποίησεν. Ἄλλ' ἐπιστρέφω καὶ ἐπανατρέχω πρὸς τὸν ἐξ ἀρχῆς Δεσπότην, καὶ ἐπιγινώσκω τὴν ἀρχαίαν δουλείαν. Διέρρηξας τοὺς δεσμούς μου. Ἐπειδὴ με τῶν δεσμῶν τῆς ἀμαρτίας ἠλευθέρωσας, κατελθὼν εἰς ἄδου, καὶ λύσας τὴν ἀνθρωπότητα (7) δεσμῶτιν οὖσαν τοῦ θανάτου, καὶ ἐν ταῖς ἀφύκτοις εἰρκταῖς τοῦ ἄδου κατεχομένην, διὰ τοῦτό σοι θύσω, οὐχὶ τετράποδα διχηλοῦντα καὶ μηρυκίζοντα, οὐδὲ πτηνὰ καθαρὰ, ἢ σεμίδαλιν ἀναπεποιημένην ἐλαίῳ, ἢ λίβανον διαφανῆ, ἢ τὸ τῆς συνθέσεως ἐκεῖνο θυμίαμα (ταῦτα γὰρ σοι παρὰ τῆς γῆς προσφέρεται τῷ Δεσπότη). ἀλλ' ὃ ἐστὶν ἐμὸν ἴδιον κτῆμα, καὶ καρδίας γέννημα τῆς ἐμῆς, τὴν σὴν δοξολογίαν ἐξ αὐτῆς ἀνοίσω, ὡσπερ ἀπὸ θυσιαστηρίου τινὸς τῆς ἐμαυτοῦ διανοίας. Καὶ ἱεουργήσω σοι τὴν τῆς αἰνέσεως θυσίαν, μυρίων ὀλοκαυτωμάτων προτιμότεραν σοὶ τῷ ἀπροσδεῖ καὶ τελείῳ Θεῷ, ὃς οὐκ ἀπαιτεῖς σωματικὰς θυσίας, ἐν αἷς πλεονεκτοῦσιν οἱ εὐπορώτεροι, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ (8) διαθέσεως, καὶ καρδίας ἀληθινῆς ἐξομολόγησιν, ἧς μέτεστι πᾶσιν ἐξ Ἰσοῦ τοῖς βουλομένοις. Τὰς εὐχὰς μου τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Θύων δέ σοι νῆν ἀΐνεσιν, οὐχ ὡς ἐπαισχυνόμενος (9), λάθρα που καὶ ἐν παραβύστῃ θύσω, φεύγων τὰς μέμψεις τῶν ἀσεβῶν· ἀλλὰ πάνδημόν τινα θυσίαν ἐπιτελέσω, τὸν λαὸν ὅλον κοινωνόν τῆς λατρείας παραλαβὼν (10). Τόπος δὲ ἡμῖν τῆς θυσίας ἀποδειχθήσεται τὰ μέσα καὶ περιφανέστατα τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἀκούσατε, οἱ τὴν Ἐκκλησίαν καταλιμπάνοντες, καὶ ἐν οἴκοις κοινοῖς συστρεφόμενοι (11), τὰ ἄθλια τοῦ τιμίου σώματος ἀπορρήγματα, ὅτι χρὴ τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι ἐν μέσῳ τῆς Ἱερουσαλήμ· τοῦτέστι, τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲ γὰρ κατὰ τὴν παλαιὰν λατρείαν ἴδιον ἐξῆν ἐκάστῳ πηγνυσθαι θυσιαστήριον, ἀλλ' ἐν ἀποδέδεικτο τοῖς θυσιάζειν προαιρουμένοις (12). Σὺ δὲ ἀντεγείρεις τῷ τῶν πατέρων θυσιαστηρίῳ βωμόν, καὶ πῦρ ἀνάπτεις ἀλλότριον ἐπ' αὐτοῦ, μηδὲ τῷ παλαιῷ (13) παραδείγματι σιωφρονιζόμενος, ἀνθρώπους καταφθαρμένους τὸν νοῦν ἐπισπῶμενος, καὶ συμμιαίνων αὐτοῖς ἐαυτόν. Ὡν φύγοιτε τὴν μίμησιν, ὑμεῖς ὁ λαὸς τοῦ Κυρίου (14),

A tuam tibi possessionem offero. Omnino enim res creatæ Creatoris servæ sunt. Quare non voluntate solum, sed natura etiam sum servus. Filius enim sum ancillæ tuæ, quam parvulam ac prorsus infantem seduxit inimicus; et postquam eam a tua servitute removit, ipsam efficit peccati servam. Verum revertor et recurro ad primum Dominum, veteremque agnosco servitutum. VERS. 7 *Dirupisti vincula mea.* Quandoquidem tuo in infernum descensu a peccati vinculis me liberasti, atque humanam naturam mortis astrictam vinculis, et in inferni carceribus, unde evadere non datur, detentam, exsolvesti, idcirco tibi sacrificabo non quadrupeda divisam unguam habentia et ruminantia, neque volatilia munda, aut similaginem oleo subactam, aut thus lucidum, aut compositum illud thymiam (hæc enim tibi Domino a terra offeruntur). sed quæ est mea pebuliaris possessio, et qui est mei cordis fetus, glorificationem tuam ex ipso tanquam ex aliqua meæ mentis ara offeram. VERS. 8. *Et sacrificabo tibi hostim laudis,* innumeris holocaustis pretiosiore, tibi, inquam, nullius rei indigo, et perfecto Deo, qui corporalia sacrificia quibus ditiores abundant, minime requiris, sed confessionem ex affectu et ex corde vero proficiscentem, cujus omnes qui volunt, particeps; ex æquo sunt. *Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi ejus.* Cum enim tibi sacrificabo laudem: non velut erubescens, clanculum et in abscondito loco sacrificabo, impiorum objurgationes fugiens: sed publicum quoddam sacrificium faciam, adhibito ad cultus consortium 376 populo omni. Cæterum sacrificii locum constituemus mediam et perquam conspicuam Jerosolymam. Vos qui derelinquitis Ecclesiam, et in profanis domibus conventus agitis, vos qui misera pretiosi corporis fragmenta estis, audite quod preces ac vota persolvi oportet in medio Jerusalem; hoc est, Ecclesiæ Dei. Neque enim juxta veterem cultum cuilibet licebat propriam construere aram: sed unica iis qui sacrificare velunt designata est. Tu tamen aram contra patrum aram extruis, et super ipsam alienum incendis ignem. Neque veteri exemplo sapiens factus, allicis homines mente corruptos, teque una cum ipsis coinquinas. Quorum exemplum fugite, vos Domini populus: D nec a parte eorum qui salvi fiunt, separemini, per-

(5) Colbertini primus et quintus cum Reg. quarto, ἐκτισμένον, καὶ υἱὸς τῆς παιδίσκης σου. Sed cum verba illa, καὶ... υἱός, etc., statim legantur, ipsa huic loco male annexa fuisse a librariis credere par est.

(6) Codices quatuor pro νηπιάζουσιν habent νηπίαν οὖσαν. Monere hunc locum de Eva accipiendum esse cum res ipsa loquatur, non multum necesse putamus.

(7) Recte, ut solet, notavit Ducæus, voce ἀνθρωπότητα non omne genus hominum comprehendī, sed quosdam duntaxat. Ejus notam legas suadeo.

(8) Ita sex mss. At vocula ἀπό deest in editione Paris.

(9) Ita mss. septem. Editi vero, αἰσχυνόμενος.

(10) Illa, ἐν αὐλαῖς οἴκου Κυρίου ἐν μέσῳ σου Ἱερουσαλήμ, post vocem παραλαβὼν, in editione Paris, et in Colb. quinto legantur: sed cum in editione Basil. et in aliis septem mss. desint, ipsa pro additamentis librariorum habuimus, delevimusque.

(11) Sic Regii secundus, tertius, quartus et sextus cum duobus Colbertinis et cum Coisl. Editi vero, ἀναστρεφόμενοι, versantes.

(12) Reg. secundus, βουλομένοις.

(13) Auctorem, dum scriberet illa, μηδὲ τῷ παλαιῷ, etc., ad caput decimum Levitici respexisse vident qui non omnino rudes sunt Scripturarum.

(14) Colb. quartus, Θεοῦ.

severantes in fide, perfecti in præceptis Domini, A cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

IN PSALMUM CXXXII.

Audi beatum Davidem, qui dicit per psalmum (VERS. 1): *Ecce nunc quid bonum, vel quid jucundum, nisi habitare fratres in unum?* Etenim non suis solum recte factis gaudebat; sed etiam aliorum æquitate oblectabatur. Quare ipse quodam in loco, alacritatem eorum qui ad cultum reddendum festinant, circumspiciens, per Psalmistam dicebat: *Lætatus sum in iis qui dixerunt mihi: In domum Domini ibimus. Stantes erant pedes nostri in attriis tuis Jerusalem* ³⁵. Omnino igitur eam quæ in unum sit præsentiam cum viderit, fraternoque affectu delectaretur, clamabat, dicens: *Ecce nunc quid bonum, vel quid jucundum, nisi habitare fratres in unum?* Causa quæ ex divino præcepto fratres ad consensum atque concordiam adducit, incredibilem habet bonitatem: ab hac autem bonitate ne jucunditas quidem divisa est. Singuli enim qui adsumus, amore proximi fruente, in multa voluptate constituti sumus. Quare et convenienter dicebat: *Quid bonum, vel quid jucundum, nisi habitare fratres in unum?* VERS. 2. *Sicut unguentum in capita quod descendit in barbam, barbam Aaron.* Quippe cum gratia superne ecœlo a Salvatore in Ecclesiam diffunditur, animæ sanctorum choragi munus, idque incorporeum et spiritale, jure sortiuntur. VERS. 3. *Sicut ros Ærmon qui descendit super montes Sion.* Quemadmodum enim ros qui descendit in montem Ærmon, multum efficit splendoris; ita et spiritualis ros invisibili modo super montes Sion descendens, hoc dem facit. Hic undelibet fiebat congressus fratrum, utilitatemque animabus earum accommodatam afferebat. De **377** hoc, opinor, divino rore, qui sancti Spiritus operationibus comparatur, disserens Isaias, ait: *Ros enim tuus medela est ipsis* ³⁶. Ros igitur Ærmon, qui descendit super montes Sion: *quoniam ibi mandavit Dominus benedictionem, vitam.* Multis in locis promisit Deus, sicut dixit Moyses: *Atque custodiet Dominus testamentum et misericordiam, sicut juravit patribus tuis, et diliget, et benedicet te, et multiplicabit progeniem ventris tui, et fructum terræ tuæ.* Et subjunxit, dicens: *Vitam usque in sæculum* ³⁷. *Ecce nunc quid bonum, vel quid jucundum, nisi habitare fratres in unum?* quemadmodum et vocati estis. *Unus Dominus, una fides,*

³⁵ Psal. cxxi, 1, 2. ³⁶ Isa xxvi, 19. ³⁷ Deut. vii, 12, 13.

(15) Hæc interpretatio psalmi centisimi tricesimi secundi in codice antiquissimo RR. Patrum S. Basilii tribuitur Basilio. Sed quantum fas est judicare de opusculo ita brevi, videtur potius fetus esse hominis, qui eruditione et facundia Basilio Magno longo inferior erat. Alii melius judicabunt.

(16) Illud, ἀλλ' ἢ τό, hoc loco supplendum est, ut patet ex consequentibus.

(17) Dubium non est quin pro Ψαλμφοῦ legi de-

καὶ μὴ χωρισθεῖτε τῆς μερίδος τῶν σωζομένων, διαμένοντες ἐν τῇ πίστει, τελειούμενοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

EIS TON PAB' ΨΑΛΜΟΝ (15).

Ἄκουε τοῦ μακαρίου Δαβὶδ λέγοντες διὰ τοῦ ψαλμοῦ · Ἴδοὺ δὴ, τί καλὸν, ἢ τί τερπνὸν, (16) κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό; Οὐ μόνον γὰρ ἐπὶ τοῖς οἰκείοις κατορθώμασιν ἔχαιρεν, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν ἄλλων ἐπευφραίνετο εὐνομίᾳ· ὡς που αὐτὸς, τὴν σπουδὴν τῶν ἐπὶ τὴν λατρείαν σπυδόντων θεασάμενος, διὰ τοῦ Ψαλμφοῦ (17) ἔλεγεν · Εὐφράνθη ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι · Εἰς οἶκον Κυρίου πορευσόμεθα. Ἐστῶτες ἦσαν οἱ πόδες ἡμῶν ἐν ταῖς αὐλαῖς σου, Ἱερουσαλήμ. Πάντως οὖν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν παρουσίαν ἰδὼν, καὶ τῇ ἀδελφικῇ διαθέσει τερφθεὶς, ἐβόα, λέγων· Ἴδοὺ δὴ, τί καλὸν, ἢ τί τερπνὸν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό; Ἡ μὲν ὑπόθεσις τῶν ἀδελφῶν συγκροτήσεως ἐκ θεοῦ προστάγματος ἀνυπερέβλητον εἶχε τὸ καλὸν· τούτου δὲ τοῦ καλοῦ οὐδὲ τὸ τερπνὸν κεχώρισται. Ἐκαστοι γὰρ τῶν παρόντων ἀπολαύοντες τῆς ἐκ τοῦ πλησίον ἀγάπης ἐν πολλῇ καθεστῆκειμεν τῇ θυμηδίᾳ. Ὡστε καὶ ἀκολουθῶς ἔλεγεν· Τί καλὸν, ἢ τί τερπνὸν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό; Ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα, τὸν πώγωνα τὸν Ἀερῶν. Τῆς χάριτος ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐκχεομένης, ἐκότως μεταλαμβάνουσι τῆς ἀσωμάτου καὶ πνευματικῆς χωρηγίας (18) αἱ τῶν ἁγίων ψυχαί. Ὡς δρόσος ἡ Ἀερμῶν, ἡ καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών. Ὡς περ γὰρ ἡ δρόσος ἡ ἐπὶ τὸν Ἀερμῶν κατιοῦσα ὄρος, πολλὴν αὐτὸ (19) ποιεῖται τὴν λαμπρότητα· οὕτως καὶ ἡ νοητὴ δρόσος, ἀοράτως κατιοῦσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών, ἐνθα ἡ συνέλευσις τῶν πανταχόθεν ἀδελφῶν ἐγίγνετο, τὴν ἀνάλογον ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν περιποιεῖ ὠφέλειαν. Περὶ ταύτης οἶμαι τῆς θείας δρόσου, τῆς ἀπεικασμένης ταῖς ἐνεργείαις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὁ Ἡσαΐας διαλεγόμενος φάσκει· Ἡ γὰρ δρόσος ἡ παρὰ σοῦ, ἴαμα αὐτοῖς ἐστίν. Ἡ δρόσος οὖν Ἀερμῶν, ἡ καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών· ὅτι ἐκεῖ ἐνετείλατο Κύριος τὴν εὐλογίαν, ζωὴν. Πολλαχοῦ ἐπηγγείλατο ὁ Θεός, ὡς εἶπε Μωϋσῆς· Καὶ διαφυλάξει Κύριος τὴν διαθήκην καὶ τὸ ἔλεος, ὡς ὤμωσεν τοῖς πατράσι σου, καὶ ἀγαπήσει σε, καὶ εὐλογήσει σε, καὶ πληθυνεῖ τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας σου, καὶ τὸν καρπὸν τῆς γῆς σου. Καὶ ἐπήνεγκε λέγων· Ζωὴν ἕως τοῦ αἰῶνος. Ἴδοὺ δὴ, τί καλὸν, ἢ τί τερπνὸν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ

beat ψαλμοῦ per psalmum: et ita superius emendate legitur.

(18) Pro χωρηγίας suspicatus sum legi debere χορηγίας per simplex ο, quanquam, ut verum fatear, ea ipsa vox χορηγία non parum mihi suspecta sit. Malim simpliciter χαρᾶς, animæ sanctorum incorporeo atque spiritualis gaudio jure perfriuntur.

(19) Αὐτό, Forte αὐτῶ, nempe τῶ ὄρει Ἀερμῶν. EDIT.

τὸ αὐτό ; καθὼς καὶ ἐκλήθητε. Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα· εἷς Θεὸς καὶ Πατήρ, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν. Ἴδοὺ δὲ, τί καλὸν, ἢ τί τερπνόν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό ; οὐκ ἐν οἴκῳ μόνον σωματικῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἁγίῳ καὶ πνευματικῷ. Ὁ γὰρ οἶκός μου, φησὶν, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς τοῦ αὐτοῦ μύρου κατηξιώθημεν οἱ φωτισθέντες. Ἐμόρισε γὰρ πάντας ἡμᾶς τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα καὶ μεγαλοπρέπεια εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁸⁸ Ephes. iv, 5, 6. ⁸⁹ Matth. xxi, 13.

*unum baptisma : unus Deus et Pater, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus*⁸⁸. *Ecce nunc quid bonum, vel quid jucundum, nisi habitare fratres in unum ? non in corporea solum, sed etiam in hac sancta atque spirituali domo. Domus enim mea, inquit, domus orationis vocabitur*⁸⁹. *Quin et nos qui fuimus illustrati, eodem unguento donati sumus. Nam Salvator noster Christus omnes nos justitia sua unxit : per quem et cum quo Patri et sancto Spiritui gloria et majestas in sæcula sæculorum. Amen.*

MONITUM.

Commentarius ille, de quo nobis nunc proloquendum, si non aliunde, at merito tamen antiquitate commendatur. Nam inter doctos satis convenit id opus aut ad quartum sæculum pertinere, aut ad id ætatis proxime accedere. Hæc autem interpretatio ut in vulgatis, ita in mss. quoque imperfecta est, neque in his, neque in illis ultra caput decimum sextum Isaiaë extenditur. Fuit tamen aliquando tempus, cum exstaret integra, si fides est Possevino : qui, cum veteres libros Messanensis bibliothecæ recenset, ita scribit App. pag. 37, ad calcem operis ; *Copiosissima in Isaiam prophetam D. Basilii interpretatio. Opus integrum et rarum in sol.* Quod si explanatio in reliqua Isaiaë capita ita erat copiosa in hoc Messamensi libro, ut est pars ea, quam in priora sexdecim capita habemus ; non video qui fieri potuerit, ut volumine uno tanta commentariorum moles comprehenderetur. Utut hæc sunt, ea de re ad nostrum procuratorem generalem in curia Romana scripsimus : sed nihil certi didicimus. Nunc igitur rumoris nescio quid superest dantaxat Messanæ, famosissimos tres codices manu exaratos olim e bibliotheca Reverendorum Patrum ordinis Sancti Basilii a quodam Siciliæ prorege alio exportatos fuisse, ob idque fieri potuisse, ut Basilianus ille codex cum aliis duobus ablatus sit. Sed eum neque Possevimus neque quisquam alius dicat hunc se librum aut vidisse aut legisse, non est quod de eo quærendo multum laboremus : eo magis, quod verisimillimum sit talem librum nunquam exstitisse.

Imperfectum illum in Isaiam Commentarium jam a longo tempore Basilio Magno tributum fuisse constat. Inter alios numerabimus Maximum martyrem, Joannem Damascenum, Symeonem Logothetam, Antonium Melissam, Tarasium patriarcham Constantinopolitanum, et auctorem Scholiorum Græcorum in Epistolas apostolicas. Quod si recentiores quoque, qui ejus operis Basilium Magnum auctorem faciunt, recensere aggredieremur, dies nos deficeret et charta. Celebres sunt Tilmannus, Duceus, Combefisius, Natalis Alexander, Dupinus, Tillemontius, Lequienus et alii prope innumeri. Contra, pauci sunt qui aliter sentiant, iique in litteris non ita magnæ auctoritatis, excepto Petavio viro longe doctissimo : qui nullum quidem argumentum ad suam opinionem probandam protulit, sed asseveranter tamen pronuntiavit id opus Basilii non esse. Ejus autem verba hæc sunt tom. III *Theol. dog.*, lib. I, c. 2, n. 4 : *Rursus auctor Commentariorum ad Isaiam, qui Basilio solent inscribi, nec sunt tamen illius, videtur etiam corporatos angelos facere.* Quam quidem sententiam amplexus sim, satis intelligitur vel ex eo loco, ubi hunc Commentarium edendum curavi (a) : sed argumenta ipsa, quæ ad eam comprobandam adduxi, legas velim in Præfatione suo ordine loco.

(a) Id est inter dubia. Ex argumentis tamen a D. Prud. Marano allatis in *Vita Basilii*, inter genuina annumerandus est ; sed ut ordinem a L. Jul. Garnerio institutum servemus, quem inversum moleste ferrent eruditi, nihil mutamus. EDIT. PATR.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΗΣΑΙΑΝ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ (20-21).

1. Εὔξασθε μὴ γενέσθαι τὴν φυγὴν ὑμῶν χει-

⁴⁰ Matth. xxiv, 20.

(20-21) Antiquus codex Combef. : Βασιλείου τοῦ μεγάλου ἐξήγησις εἰς τὸν προφήτην Ἰσαΐαν, προοίμιον. Reg. secundus : Τοῦ Βασιλείου ἐρμηνεία, etc.,

378 ENARRATIO

IN PROPHETAM ISAIAM

PROOEMIUM.

1. *Orate ne fiat fuga vestra hieme vel Sabbato*⁴⁰.

προοίμιον. Editi : Λόγος α' inepte. Non enim hic primus est sermo eorum quos auctor, quisquis est, in prophetam Isaiam conscripsit : sed quoddam est